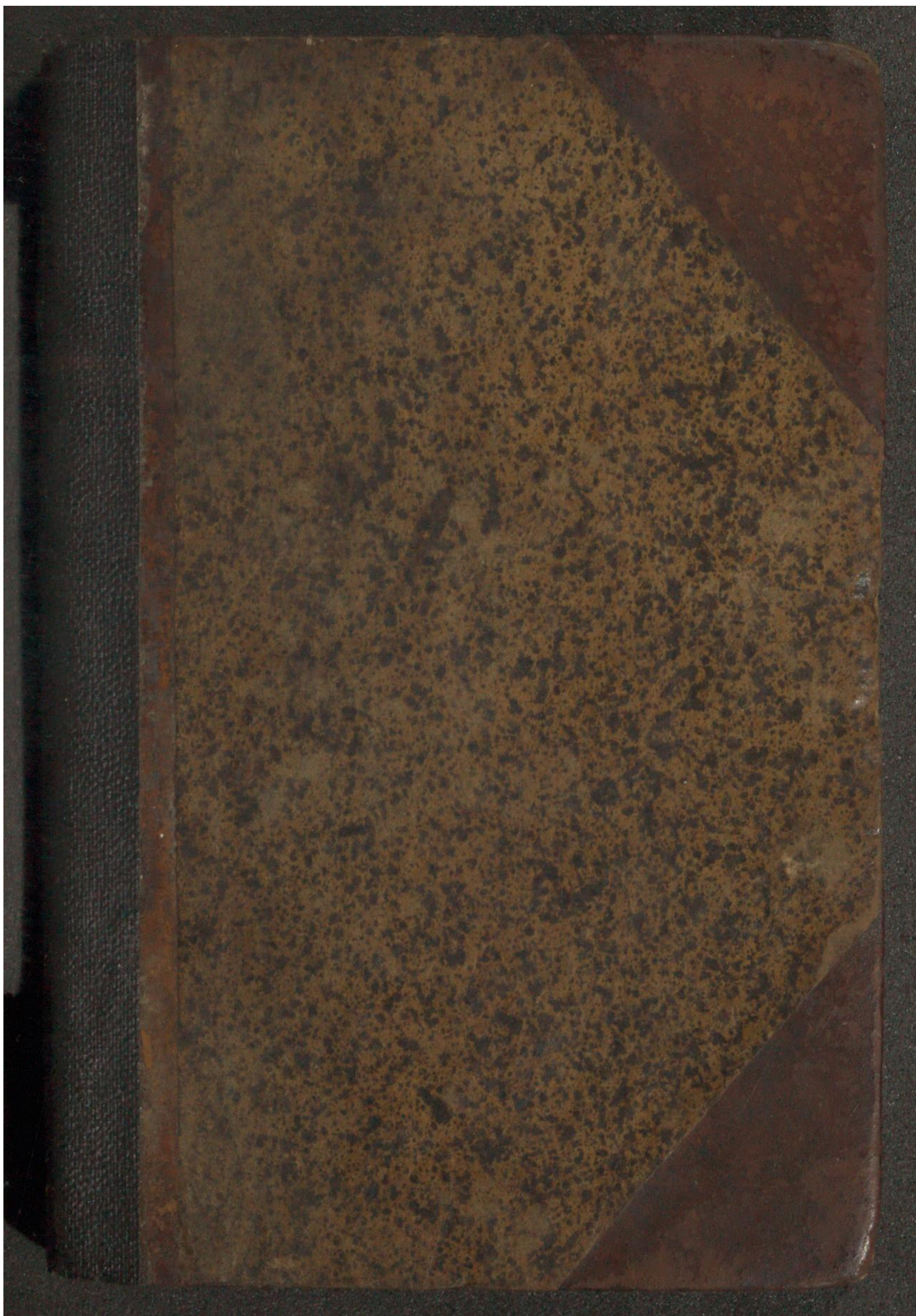
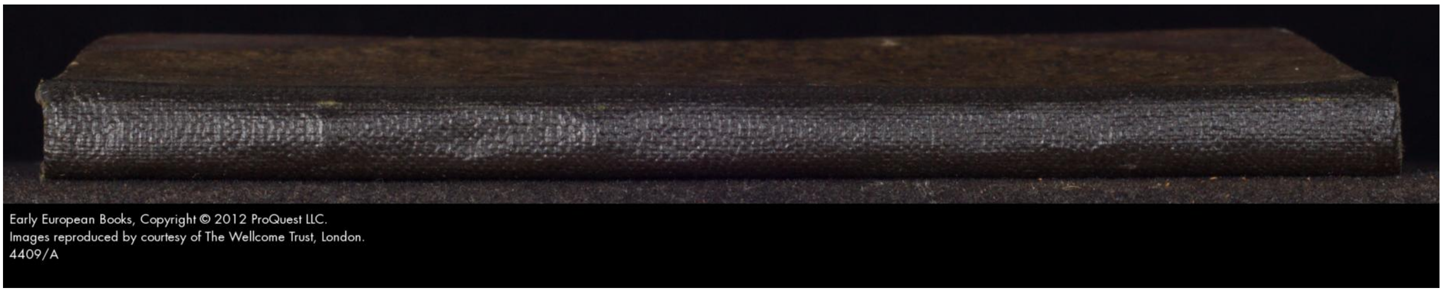
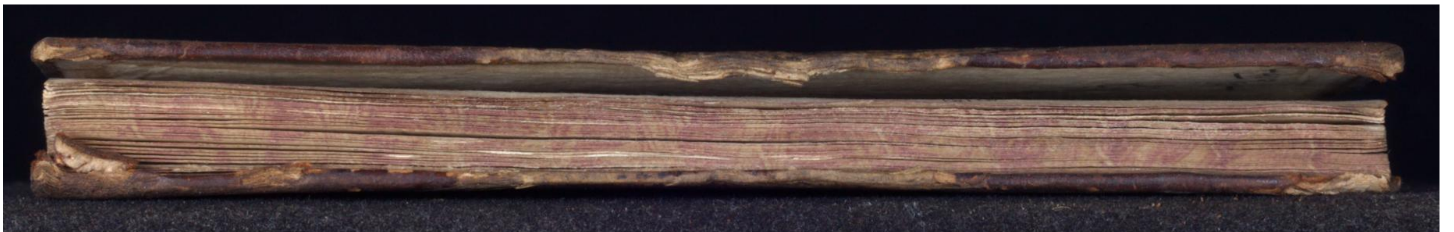

5106 Ex Libris F. Allamand. 1778.

52 D 12. Z 1656

N. Veronæ. 1498. O. 1551. S. 1550.

John Knott, M.D.
(March 25, 1904)

Had 403
8/12/08

IOHANNIS BAPTISTÆ MONTANI VERONENSIS PROFESSORIS MEDICINAE PUBLICI IN GYMNASIO PATAVINO, DE DIFFERENTIIS MEDICAMENTORVM ET CAVSIS DIVERSARVM VIRIVM AC FACVLTATVM IN MEDICAMENTIS TRACTATVS PVLCHERRIMVS EXCEPTVS EX ORE ENARRANTIS QVARTAM PARTEM PRIMI LIBRI AVICENNAE.

VVITTEBERGAE
ANNO M. D. LI.

J. H. Wille. Dr. Tond. 1746. 10 ß.

CHRISTOPHORO LEVSCHNERO ARTIVM ET MEDICAE ARTIS DOCTORI CASPAR PEVCERVS S. D.

OTVM mundi ſyſtema uelut pulcerrimũ eſt theatrum, maxima plurimarum ac diuerſiſſimarum rerum uarietate refertum & diſtinctum, in quo expreſsiſſima ſapientiæ ac potentiæ diuinæ ueſtigia cõſpicienda, nobis penſitãda, & cum præſentiæ Dei cogitatione atque ardenti gratiarum actione celebranda proponuntnr. Hominem enim ideo Deus cum intelligentia præſtanti, perſpicacitate eximia aliisq; doti-

bus initio plane diuinis ornarat atque instruxerat, tum in hoc sapientissime fabrefactum domiciliũ collocarat, ut admiranda Dei opera contemplaretur ac consideraret, earumq́ naturas scrutaretur & inde sapientiam architecti ęstimaret. Et si diuinæ sapientiæ radios in creatione inditos, uimq́ mẽtis acutissimam retinuisset primus homo, in ipsas interiores rerum naturas penetrassemus intellectus nostri acumine, & tum causas ac fabricas sapientissime constructas perspexissemus, tum Architecti consilium magis intellexissemus. Quia uero hebetata est & obtusa acies humanæ mentis peccato primorum parentum, & lumẽ diuinæ sapientiæ, quod in natura præluxisset nosq́

ad

agnitionem τῦ δημιȣργῦ perduxiſ-
ſet, obſcuratũ elanguit, factum eſt,
ut uelut denſa circumfuſi & impli-
citi caligine naturam non qualis eſt
amplius intuamur, ſed ceu per tran
ſennam & conuoluta periſtroma-
ta a longe aſpiciamus. Non am-
plius rerum formas, aut ἀναλογίας
elementorum in mixtis corpori-
bus pernoſcimus, figuras ſenſibus
obuias ſectamur et arripimus, ijsq;
quantum poſſumus res cognatas
diſcernimus. Nec mirabilium ui-
rium, (quas addidit rebus creatis
Deus & actionum uitæ neceſſaria-
rum effectrices eſſe uoluit) cauſas
ueras integre peruidemus aut com
prehendimus, creaturis ineſſe atq;
inhrere eas ſenſibus animaduerti-
mus & percipimus de cauſis con-

iecturas facimus & plane diuinamus. Verissimum est Aristotelicum illud dictum pulchra illustratum similitudine, quod in Metaphysicis habetur ὥσπερ καὶ τῶν νυκτερίδων ὄμματα πρὸς τὸ φέγγος ἔχει τὸ μεθ' ἡμέραν, οὕτω καὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ὁ νοῦς πρὸς τὰ τῇ φύσει φανερώτατα πάντων. Mentes humanæ directæ & defixæ in naturæ contemplationem caligant & cœcutiunt, ut uespertiliones ad lucem conuersæ Meridianam.

Hinc nata est tanta tamq; pugnãtium & absurdarũ opinionum copia & uarietas. Cum enim excellentia ingenia ingressa in naturæ considerationem nec exquirere integre ac peruestigare nec coniecturis assequi origines, structuras, conformationes, causas mirabilium actionum

num & motuum, ac mutationum possent, imo quo progrederentur longius ratiocinando & indagando, eo maiora miracula offerri sentirent, confusiones pepererunt maximas, alij alia excogitarunt, pro ut in prius inuentis aliquid desiderarunt, Auxeruntque hac ipsa commentationum infinita nouitate difficultatem considerationis, cum maiori obscurita te naturæ uelut inducta tum mentibus humanis irretitis ac præpeditis. Alij ea difficultate & opinionū immensa discrepantia moti omnia pariter incerta esse finxerunt, alij ueritatem abstrusam abditamque ex conspectu nostro & in profundo demersam esse, nec cerni aut erui posse contenderunt. Socrates,

cum iuuenis miro eius sapientiæ, quam ἱστορίαν τῆς φύσεως uocat, studio flagrasset, & omne tempus causis ortus atq; interitus rerũ aliarumq; mutationum perscrutandis impendisset, tandem se hunc ex physicis commentationibus fructum retulisse affirmat, ut ea quæ pro certis antea firmis euidentibus & explicatis habuerit, quæq; præclare se cognouisse & in animo obfirmasse suo putauerit, post uelut e manibus extorta amiserit, & incerta ac neutiq; integre explorata esse compererit. Inquit enim apud Platonẽ ἔγω ἃ καὶ πρότερον σαφῶς ἠπιστάμην, ὧς δὴ ἐμαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐδόκουν, τότε ὑπὸ ταύτης τῆς σκέψεως οὕτω σφόδρα ἐτυφλώθην, ὧς τε ἀπέμαθον καὶ ταῦτα, ἅ πρὸ τοῦ ᾤμην εἰδέναι.

Etsi uero magna est caligo intellectus humani, magna aciei mentis imbe-

imbecillitas, quæ natura ſeneſcente magis magisq; attenuatur & deficit indies, multa etiam uidentur eſſe incerta ὥσπερ σκίαι τινὲς καὶ εἴκονες ἐν ὕδασιν, multa reuera nondum eruta aut explicata ſunt, de quibus τύφλας δόξας tenemus, reliquæ tamen ſunt notitiæ plurimæ quę ſunt πηγαι τῶν τεχνῶν & actionum rectrices. Reliquum eſt & acumen mētis, quod & naturas rerum perſpicit aliquomodo, indeq; neceſſaria conſeruationi uitæ auxilia petit, ac depromit & ex his notitijs, & alijs plurimis uſu longo comprobatis extruit cō cluſiones immotas ac firmiſſimas. Has notitias & concluſiones ex illis firma connexione deductas Dei ſapientiam eſſe certiſſimum eſt.

Eſt autem inter artes ceteras, quas

quas ad uſum generis humani Deus condidit, uel præcipua ars medica, qua Deus immenſa misericordia naturæ hominum lapſu primorum parentum grauiter afflictæ ac languefactæ mederi uoluit, ne uel editi in lucem ſtatim extingueremur, uel ægritudinibus conflictaremur perpetuis, tandemq; longis cruciatibus enecti occumberemus, ſed ipſum agnoſceremus ac glorificaremus. Suntq; in illa ipſa arte pleraq; certa, firma, perſpicua, ac cõmodata ad uſus inſignes & multiplices, imo & neceſſaria conſeruationi corporum noſtrorum in hac uita, ſiue medicamentorum uires, ſpecies & diſcrimina, ſiue partiũ humani corporis ſtructurã, ſiue cauſas bonæ ualetudinis & morborũ,

ſiue

ſiue medendi rationem, ſiue principia & fontes, ex quibus tota curandi ratio proficiſcitur ſpectes. Neq; ideo ars tota in dubium uocari & pro incerta haberi debet, quod uel omnium cauſæ non perſpiciuntur, uel multi aut ambitione aut errore, aut imbecillitate ingeniorum, quod eruditiſſima ueterũ dogmata non aſſequerentur, nouas erroneas, alienas a ueritate, & noxias opiniones confinxerunt, & conſenſum ueterum cõturbarunt, hominum illa culpa fiunt, non artium, quarũ perpetua eſt & immota ueritas. Hæc ne extingueretur in genere humano negligentia hominum aut ne erroribus deformata & obruta concideret atq; euaneſceret, Deus ſubinde præſtantia

inge-

ingenia excitauit, quæ ueterum in-
uenta conſeruarent, audirent, & ex
polirent, errores dextre refutarẽt
ac diſcuterent, & diſcentes ad ue-
ros fontes deducerent ſepe in ma-
ximis Imperiorum ruinis & con-
flagrationibus earum urbium quæ
domicilia fuerant ac hoſpitia lite-
rarum, mirabiliter præcipua omni
um artium monumenta, ne peri-
rent, defendit ac propagauit.

Inter eos uero, quos hoc noſtro
ſæculo ad artis Medicæ & expli-
cationem diuinitus accenſos uide-
mus, uel principem locum facile te
net Iohannes Baptiſta Montanus
profeſſor patauinus, uir acerrimi
ingenij & iudicij dexterrimi, adeo
ut factus formatusq; uideatur ad
aperiendos & perpurgandos fon

tes

tes artis Medicæ, qui situ squallo-
req; inquinati & obscurati aliquan
diu latuerunt. Huius est hæc quam
edimus Epitome de medicamen-
torum differentijs, in qua ut arti-
fex, miro acumine, & dexteritate
maxima breuitate tanta, quantam
imitari quiuis non poterit, discer-
nit qualitates, ac uires seu facultates
medicamentorum, & causas, quan
tum fieri potest ostendit atq; expli
cat, & uelut in tabella quæcumq;
Galenus fusissime disputat conspi-
tienda proponit, multa etiam a Ga
leno uel consulto prætermissa uel
eruditorum iudicijs æstimanda re
licta, explet ac declarat. Estq; meo
iudicio dignissima, quæ omni-
um studiosorum manibus assidue
teratur, imo pectoribus infixa atq;
inclusa

inclusa circumferatur perpetuo, Immensæ enim huius doctrinæ utilitates notæ sunt. Ne igitur hi qui solidam cognitionem uirium multiplicium in medicamentis & causarum expetunt, huius Isagogæ fructu priuentur, etsi expressa est alibi tamen cum exemplaribus destituamur, excudi curauimus denuo, & sub tuo nomine Doctissime Christophore publicamus, Cũ ut testaremur te huius beneficij nobis autorem esse, & tibi, hi qui hac doctrina fruentur, se gratitudinem debere intelligant, tum ut priuatim ego quoq; meam tibi beneuolentiam & obseruantiam declararem, Deus æternus Pater Domini nostri Iesu Christi & te regat ac seruet, & harum regionum Ecclesias

ac

ac studia literarum in nostra urbe tueatur, nec sinat extingui lucem Euangelij sui, & ceterarum artium, nec sinat fieri maiores uastitates, Hæc eum toto pectore ardenter oramus, Datæ Vuitebergæ calendis Martij, quo die Sylla Athenas expugnauit, quę fuerunt domicilium & sedes sapientiæ Gręcę multos annos, & satis crudeliter in ciues sæuijt. Talem a nobis o Iesu Christe Tyrannidem clementer auerte,

Vale.

VM IN INTERPRE tatione quartæ partis primi Libri Auicennæ iam deuenerimus ad id in quo agitur de medicamentis, operæpretium iudicauimus, tũ ad ea quæ ab Auicenna dicuntur, tum ad alios quoq; usus quamplurimos, qui in hac arte occurrunt, omnes medicamentorum differentias certa uia ac ratione explicare. Vix enim exprimi poteſt quantæ utilitati, & commodo ad artis opera collaturum ſit, quod intendimus. Supponamus igitur medicamentum, ſicut & alimentum referri oportere ad corpus humanum, Circa quod omnino uerſatur medici facultas, Supponamus etiam medicamentum, & pro Veneno ſumi apud antiquos, & pro eo quod ad ſalutem confert, ſicut & apud Græcos pharmacum.

Quibus ita ſuppoſitis, dicimus òmnes medicamentorum differentias à tribus principijs potiſſime oriri, uidelicet ab eſſentia, à uiribus ſeu facultatibus, ab actionibus.

Quantum igitur ad eſſentiam attinet, eam dupliciter conſideramus, uel ſecundum proximam materiam, uel ſecundum formam, quam ſubſtantialem uocant. Medicamenta ſecundum materiam conſide-

rata quasdam habent differentias, quæ sunt tanquã habitus quidam actu existentes, quasdam uero quæ sunt meræ potentiæ.

Differentiæ igitur quæ sunt habitus, sumuntur penes uarios modos subiecti, ut raritas, densitas, leuitas, grauitas, durities, mollities, lenitas, asperitas, craßitudo, tenuitas, uisciditas, friabilitas, Durites mollities, plenitudo, Vacuitas. Sunt enim hi omnes habitus quidam ex uaria commixtione humidi & sicci, per actionem calidi in materia mixtorum reperti.

Aliæ uero differentiæ quæ ex se nullum actum præseferunt, sed tantum paßibiles sunt affectus in subiecto per eandem mixtionis rationem impreßi, tot ferè tum à medicis tum à philosophis numerantur. Videlicet quod indurari potest, quod non indurari, πηκτόν Græci uocant liquabile, non liquabile. Madefactibile, non madefactibile, ruptile non ruptile, frangibile, non frangibile, flexile inflexile, cedens tactui, non cedens tactui, compreßile non compreßile, scißile non scißile, formabile non formabile, πλασικόν uocant, dilatabile non dilatabile, quod teri potest, quod non teri, elixabile non elixabile, uaporabile inuaporabile, cremabile non cremabile, inflammabile non inflammabile. Suffibile, non suffibile.

Hæ ferè sunt differentiæ in mixtorum materia repertæ.

repertæ, quarum ratione singulæ quæq; species magis uel minus aptæ ad patiendum redduntur, harum omnium notiones, primo singillatim declarabimus, postea earundem causas explicabimus.

Primo igitur cum dicimus, quod durari, quod non durari potest, intelligimus, quod græci πηκτόν & ἄπηκτον dicunt, quod nonnulli interpretantur congelabile non congelabile. Sunt enim quædam, quæ facile congelantur & indurantur, ut aqua & cera, & huius modi, quædam quæ nullo modo congelari indurariue queunt, ut oleum, & maior pars pinguedinum & butyrum. Quædam uero congelari quidem & indurari possunt, sed nõ priusquam ualido calore immutentur & excoquantur, ut pix & mel.

Hic ergo antequam ad alias differentiãs transeamus, ne bis idem sit repetendum, causas perscrutabimur, horum diuersorum effectuum, qui in hac materia contingunt. Si prius duo supponamus principia necessario supponenda, sine quibus rationes & causæ parum consisterent. Sunt enim omnes ad hæc principia referendæ.

Primum est omnia mixta uarias formas recipere, uariosq; substantiæ modos ex parte ipsius materiæ, pro ut humidum & siccum in mixtione uariè patitur per actionem calidi & frigidi. Secundum in qualibet mixtione elementorum, nihil omnino

esse secundum rationem continuum, sed tantum secundum sensum magis aut minus. Fortasse enim corpora Cœlestia uere continua sunt, ideo nec diuidi, nec corrumpi possunt. Nostra autem hæc corpora propter magnam contrarietatem humidi & sicci, & quoniam nullam ueram æqualitatis mixtionem adipiscuntur, ideo non uere continuantur, sed semper sunt aliqua foramina in tota materia, quæ Græce πόροι uocantur, maiora, uel minora, pro ut magis, uel minus siccum continuatur & unitur cum humido.

His ita suppositis est etiam sciendum, istos meatus uel poros, diuersimode remanere in materia secundum uarias commixtiones. Quidam enim sunt ad modum angusti, quidam lati, ut quandoq; etiam sensu manifestè discernantur, quandoq; sunt duri, quandoq; molles, & qui facile patiuntur, quandoq; sunt repleti, quandoq; uacui, & cum repleti sunt materia uel est flatuosa & ærea, uel aquea & crassa. Contingit etiam, ut quandoq;, qui sunt circa superfitiem corporis non penetrent per totum profundum, sed in summo tantum consistant, quidam uero penetrent. Præterea nonnulli sunt tortuosi & per anfractus sibi inuicem succedentes. Alij quidam tortuosi quidem sunt, sed inuicem non succedunt, imò sunt prorsus inordinati & irregulares. Et hæc omnia sunt fundamenta Aristotelis, neq; uel latum

quidem

quidem unguem à Peripatetica disciplina recedunt.

Quibus omnibus recte intellectis, dicimus ea, quæ congelantur uel indurantur habere in uniuersum duplices causas, Vel enim hoc accidit propter multum calorem excoquentem & resoluentem humidum, ut contingit in sale & nitro, Vnde cum à calido sicco indurentur, à frigido & humido colliquantur. Quædam uero indurantur à frigore spiritum aereasq; partes quæ congelari non possunt exprimente, sicut contingit in glatie. Ideo cum à frigido indurentur, à calido resoluuntur quæ uero utrunq; passa sunt, uidelicet & resolutionem humoris à calido, & expreßionem spiritus à frigido, resolui non possunt, neq; à calido, neq; à frigido, & hoc præcipue apparet in fictilibus, & in lateribus, forsan etiam appareret in sale & nitro, nisi extrinsecus per latiores poros penetraret humor colliquans. Nam quod pix & mel indurata per calidum colliquentur, propter aliam rationem non est, nisi quia per resolutionem humoris factam, à calore, adhuc tamen tantum eiusdem humoris superest, qui congelatur à frigore, ut superueniente calore dissolui posit hæc satis de his quæ durari & non durari possunt.

Contrario modo liquantur, quæcunq; in se humorem habent congelatum à frigore, superueniente calore soluuntur, ut glaties, uel quæ sicca qui-

dem ſunt, euaporato humore, ut facta ſit tota ſubſtantia terreſtris, meatus tamen permanſere latiores, & per totum profundū penetrantes, & hæc talia à calido quidem ſolui non poſſunt, ſed ab humido poſſunt, Penetrat enim humor per omnes meatus, & ita eo humore aduētitio liquatur, quod prius ſolidum fuerat. Fictilia uero & lateres non liquantur, quoniam meatus in illis ſunt anguſtißimi, neq; ſimul continuati, humor ergo intercipitur, ut nullo modo penetrare poßit. Atq; nihil ſupereſt cauſæ, qua poßint colliquari, cum fuerint excocta à calore igneo, & ulterius indurata per frigus.

Madefactibile autem ſeu macerabile, quod Græci τεγκτόν uocant, illud eſt, quod uſq; ad profundum per ipſos poros humorem recipit, ſicut ſpongia & lana. Non madefactibile oppoſito modo ſe habet, ut lateres. Madefactionis igitur cauſa eſt, pororum amplitudo, multitudo, & profunditas, per quos in tota ſubſtantia humor penetrans rem madefacit. Lateres uero & huiuſmodi alia, non madeſcunt propter cauſas contrarias, habent enim meatus paucos, anguſtos, neq; penetrantes.

Ruptile dicimus, quod in duas tantum partes diuiditur à rumpente, ſicut uirga lignea, Frangibile quod ſemper in plures partes quam duas, etiam inuito frangente diuiditur. Rumpuntur igitur quæ meatus habent ordinatos, & uniformes, franguntur

tur quæ opposito modo se habent. Semper enim fractio fit in ipsis meatibus, & per ipsos. Nam quod uere continuum est frangi non potest.

Flexile illud est, quod ab impellente tam in gibbum, quam in cauum ad circumferentiam deduci potest. Causa flexionis est humiditas multa in mixtione ex aerea & aquea substantia. Vnde & flexilia uiscida sunt, ut lignum uiride, quod si exarescat rumpitur non flectitur. Exhalauit enim lentus ille humor. Vnde & maior siccitas suborta est, & ampliorum meatuum copia. Ideo ad rupturam, non ad flexionem patet aditus.

Cedens tactui apello quod ἐλατόν Græce dicitur, quod propelli uiolenter potest, ita ut in solido fouea permaneat sicut in ære. Contingit igitur, quæ ita cedunt, ut sint in substantia sua humidiora, sed à ualido frigore indurata, Vnde etiam à ualido calore liquantur, ut æs plumbum. Cedunt igitur percußioni ob innatam mollitiem ab humore contractam, sed uiolentæ tantum, propter magnam cõgelationem indurantem & resistentem. Ferrum autem non cedit tactui neq; lapis, neq; fictilia, aut lateres, quoniam sicca, terreaq; substantia in illis dominatur, resoluta humiditate à calore. Vnde & nullo modo uel uix unquam liquari possunt. Non igitur tactui cedunt, hoc est enim proprium uere duri & terrestris.

Compreßile appello, quod ab ampliore dimensione in angustum à comprimente contrahi potest, sicut contingit in lana & spongia. Comprimi possunt, quæcunq; duo in se habent, raritatem substantiæ multitudinemq; meatuum & ob plurimam humiditatem aeream, & aqueam optime commixta cum sicco, ob hanc rationem cera quidem comprimi non potest, licet habeat mixtionem plurimi humoris aerei, & aquei simul cum sicco cum sint in illa meatus pauci & augusti, cuius signum est, quia non madescit. Pumex etiam non comprimitur, quoniam licet habeat meatum amplitudinem & multitudinem, tamen caret humore molliente siccum terreum. Ideo comprimenti non cædit. Spongia uero & lana, cum & meatus habeant idoneos, & humores in sua mixtione copiam comprimi facile possunt.

Scißile appellamus, quod semper diuiditur ultra illud, quod scindens diuidit, sicut plæraq; ligna, hoc contingit in his, quæ habent poros extensos in longitudinem.

Formabile quod πλασὸν Græci uocant, dicitur, quod in uarias figuras deduci potest, sicut cera, argilla & huiusmodi. Cuius affectus causa est humiditas aerea plurimo cum aqueo & sicco terreo optime commixta, talia enim mollia sunt & uiscida, & in quemcunq; situm partibus simul continuis perma=

permanentibus, facile deduci possunt.

Dilatabilia sunt, quæ per compreßionem, uel percußionem partibus simul manentibus possunt in ampliorem situm secundum latitudinem duci, talia sunt, in quibus humidum dominatur. Vnde æs & plumbum, & cera & argilla, dilatantur.

Quæ facile teri possunt, uel nō possunt, ex ipso nomine statim patet. Conteri ergo possunt, in quibus siccitas terrea dominatur. Cum pororum amplitudine contrario modo se habent, quæ teri non possunt, unde qui terere uolunt herbas, flores, ligna, & plura alia humidiora, prius uel exiccant uel exurunt, ut exhausta humiditate conteri poßint. Pumex igitur facile conteritur, qui suapte natura siccus est, ut paulo ante diximus, lana aut spongia teri non possunt, nisi comburantur, ostendimus enim in sua substantia utramq; esse humidiorem.

Elixari possunt in quibus duo conueniunt primo ut meatus adsint, in quibus uapor feruentis aquæ per totam substantiam penetrare poßit. Secundum ut succum habeant, qui sit elixabilis & coctilis. Est enim elixatio coctionis species, olera igitur, carnes, legumina, pisces, & reliqua huiusmodi elixantur, cum utrunq; habeant, meatus scilicet & succum. Inde est quod spongia uel lana non elixantur, licet ampliores habeant poros, Cum succo careant, qui coqui elixariq; poßit, Ossa præterea elixari

xari nequeunt, quamuis in se habeant humorem, qui concoqui poßit, ut apparet ex eorum alimento, quo nonnulla nutriuntur animalia, sed elixationem non admittunt propter pororum angustiam, Vnde uidemus, quæcunq; solidiora sunt, quamuis intrinsecus plurimo succo elixabili redundent, difficulter tamen & uix elixari propter meatuum angustiam propterea & aquæ quæ tenuiores sunt, longe citius & facilius elixant, quam quæ craßiores, quoniam facilius penetrant meatus eorum, quæ elixantur.

Vaporabile est quod facile transit in uapores, uaporem appello, more Aristotelis, spiritum humidum à materia calida exhalantem, facile euaporant quæcumq; humida sunt. Vnde & aqua calefacta tota transit in uapores, Lapides propter siccitatem nullum, quod sensui appareat, uaporem emittunt, propterea & Galenus senum corpora minime uaporabilia, puerorum autem maxime esse prodidit, quoniam pueri humidißimæ temperaturæ sunt senes autem siccißimæ.

Cremabile appello, quod ab igne quoquo modo uinci potest & in cinerem uerti, cremantur igitur quæcumq; terreæ quidem substantiæ sunt, habent in se tamen Meatus, qui in se recipere poßint penetrantem uim ignis, et præterea in poris habent humorem, ut facile igniri poßint. Quæ uero meatus

tus angustißimos habent, & præterea intra ipsos poros nullũ humorem cremabilem, uix uel nũquam cremantur sicut lateres & multa lapidum genera. Sunt enim quidam lapides ampliorum meatuum, in quibus humor cremabilis continetur, qui quamuis à quocumq; igne cremari nequeant, à ualido tamen cremantur, ut illi sunt ex quibus calcem conficiunt.

Inflammabile est, quod dum igni admouetur, emittit halitum, qui facile in ignem uertitur, sicut ligna, paleæ & huiusmodi. Nihil enim aliud flamma est quam halitus ille inflammatus. Sunt igitur quædam quæ cremantur, sed non inflammantur ut omnia ferè metallica, quædam uero antequam cre mentur, prius inflammantur, quædam inflamman tur non cremantur, ut oleum & pinguedo, quædam neq; inflammantur, neq; cremantur, sed tantum per uaporem absummuntur ut aqua. Causa omnium est quoniam quæ uruntur uel inflammantur, illa omnia terrestria sunt, licet necessario in se habeant humorem aereum inflammabilem uel cremabilem. Quæ igitur parum habent de ipsa terra, plurimum de aëre & aqua illa inflammantur, non cremantur, quæ uero nec terram nec aërem in se continent, nec cremari, nec inflammari possunt, ut aqua & uina admodum aquosa, nam quæ ualida sunt inflam mantur tanquam oleum.

Suffumigabile apello, ex quo per agentem ca-

lorem

lorem poteſt halitus odorabilis elici, talia ſunt, quæ in ſe habent partes ſiccas terreas, in humido optime attenuatas, à calore, & quaſi ad igneam ſubſtantiam redactas, quæ facile exhalant ob aëris uel ignis calorem, unde odor percipitur. Eſt enim ille halitus proximum ſubiectum odoris ut Ariſtoteles prodidit eſtq́; hic odor uel gratus uel ingratus, prout humanæ temperaturæ in ſua ſubſtantia conuenit uel non conuenit.

De his autem differentijs, quæ tanquam habitus ſunt materiæ ſicut diximus eadem ferè ratio eſt. Ad eadem enim prorſus principia rediguntur. Nam quod leue eſt in ſe plus habet elementorũ quæ leuia ſunt, quod graue oppoſito modo ſe habet. Sũt tamẽ nonnulla leuia, & tamen terreſtria, propter raritatem ſubſtantiæ & multitudinem aëris, quo replentur ampliſſimi meatus, unde leuitas acquiritur, ut pumex. ideo ſi conteratur minutiſſime, ſeipſo grauior efficitur, exprimitur enim aër qui erat cauſa leuitatis, & eadem ferè ratio eſt de raro & denſo.

Durum autem dicitur quod uel terreſtre eſt uel congelatum uel plenum ſicut utrem durum dicimus cum plenus eſt, & eundem quoq; mollem quando eſt uacuus Molle quod habet cauſas oppoſitas.

Lenitatis cauſa eſt multitudo aqueæ uel aëreæ ſubſtan-

ſubſtãtiæ, omnino enim humor cauſa eſt optimæ cõ-
mixtionis, & æqualitatis & quocumq; ducit & di-
gerit ſiccum, Vnde ſequitur ſuperficies plana & le
uis, eorum in quibus humor dominatur. Contra
aſperitas ſequitur ſiccitatem, ſiccum enim ſine hu-
mido, neq; bene miſcetur, neq; terminatur, neq; di-
geritur. Ergo in tali mixtione propter inæqua-
litatem, neceſſarium eſt quaſdam partes in ſuperfi-
cie corporis eminere, quaſdam deprimi, & hoc aſpe
ritatem uocamus.

Viſcida ſunt in quibus aër & aqua in mixtio-
ne dominantur, pingue enim & uiſcidum omnino
fiunt ex aëris mixtione cum humido aqueo, propte
rea & aqua, ubi putreſcit, uel ei admiſceatur ali-
quid olei, uel pinguedinis, plurimas eleuat ampul-
las, neq; facile diſrumpitur, quoniam uiſciditatem
acquiſiuit, quæ facit partem tenaciter adhærere
parti, hoc enim proprium uiſciditatis eſt. Scimus
autem ea, quæ putreſcunt redundare ſpiritu flatuo-
ſo & aëreo, quoniam à calore extraneo attenuatur
humidum rei putreſcentis & in ſpiritum uertitur
unde uiſciditas generatur.

Friabile uero eſt quod minimum habet de aëre,
Nam & aqua, & terra facile diuiſibilia ſunt, pro-
pterea lutum, quod ex terra & aqua conficitur, fa
cile in quacumq; parte ſeparatur, Male enim con-
tinuatur aqua cum ſicco, niſi aëris ſpiritus ſubin-
tret

tret & penetret, & optimam commixtionem efficiat ſicut patet in pinguibus & uiſcidis, hac ratione argilla, quamuis luti quædam ſpecies ſit. Viſcida tamen eſt, neq; facile diuiſibilis, quoniam in ſe plurimum ſpiritum continet aëreum.

De uacuo & pleno facile unuſquiſq; perpendit, illud uacuum dici, quod in ſe non continet, quod aptum eſt continere, ſicut uini uacuum dolium dicimus uino exhauſto. Contrario modo plenum dicimus, quod habet in ſe uel quod habere naturaliter debet, uel quod præter naturam ingeritur. Neque enim dolium uini continendi gratia confectum, uacuũ propterea diceretur, ſi uino exhauſto, lana aut frumento, aut tali aliquo repleretur.

Craſſum dicimus, quod non facile penetrat intra poros corporis alicuius, ſicut quæ ſunt ſubſtantiæ terreſtris. Tenue uero quod facile penetrat, & talia maxime ſunt, in quorum mixtione ſubſtantia aerea uel ignea dominatur.

Explicatis his, quæ ad materiam medicamentorum attinent, modo dicendum ſupereſt de differentijs quæ formã conſequuntur, ſi prius admonuerimus auditores, formam apud medicos, qualis fuit Hippocrates & Galenus, intelligi non ſub uniuerſali quadam & confuſa notione, ut Philoſophi faciunt dicentes, formam eſſe uel actum primum, uel entelechiam, uel perfectionem rei, uel cauſam eſſendi,

uel

dum, frigidum, humidum & siccum est, ideo & primo occursu tactus percipitur statim qualitas, quæ in ipso dominatur. Medicamenta uero nullam habent huiusmodi qualitatem in actu, sed potentia tantum, ideo nullam alterationem in humano corpore imprimunt, nisi prius ab ipso calore naturali eiusdem corporis ad actum ducantur, hinc sæpe occurret hominum tactui medicina, cui feruidus inest calor, quæ tamen feruida percipitur sicut piper, sed si postea ita uel interius uel exterius corpori applicetur, ut calor innatus poßit in ipsum agere, tunc facile percipietur exuberantia caloris, quomodo autem ad actum ducantur, & utrum æqualiter omnia tam calida quam frigida humida & sicca, sunt quæstiones alibi à nobis exquisitißime disputatæ.

His ita declaratis progressus noster erit talis, ut de æquali tantum temperie & de simplicibus excessibus simus loquuturi, facile enim qui ingeniosus est, & bene uersatus in his, quæ iam in prima parte huius primi libri exquisite docuimus, poterit ex simplicibus illis uim quoq; compositorum cognoscere.

Medicinam igitur temperatam humani corporis respectu, uocamus, quæ cum corpori adhibetur temperato, nullum in ipso facit excessum alicuius qualitatis, & in hac nullus aßignatur gradus sensibilis ab ipsis medicis. Nemo enim dicit medicinam

C æqualem

æqualem in primo, secundo, aut tertio gradu. Nam illud quod æquale est & perfectum, unum & simplex est, quod uero inæquale multiplex. Nullus igitur alius actus ab hac medicina prouenit, nisi quod conseruat humanum corpus in eo statu, quem reperit. Quæ uero excedunt, semper alterant ad eam qualitatem, in qua est excessus secundum uarios qualitatis gradus. Incipiamus ergo primo à calida medicina, deinde progrediemur ad reliquas.

Calida medicina semper calefacit, iste enim actus proprius & inseparabilis est. Varij tamen sunt gradus calefaciẽdi secundum gradus excessuum in temperatura repertos. Galenus autem primus fuit istorum graduum autor & obseruator, & quatuor nobis proposuit, quem nunc imitantes dicimus. Medicinam calidam in primo gradu uim habere augendi calorem innatum, & non igneum. Vnde sequuntur concoctiones, maturationes & reliquæ naturalium facultatum actiones. At quæ ad secundum gradum accedunt, iam alicuius ignei caloris participes sunt, Vnde uim habent attenuandi, rarefaciendi & aperiendi meatus. Calidæ ad tertium gradum exiccant, sitim excitant, incidunt, attrahunt, inflammant, corpusq; tabefaciunt & colliquant. At quarto gradu calefacientia, uesicas inducunt, rubificant, comburunt, mortificant & extinguunt.

Porro frigidæ medicinæ sicut & de calidis diximus

ximus proprium inseparabilemq; actum habent, ut semper refrigerent, uario tamen modo secundum uarios frigiditatis gradus nam quæ in primo gradu sunt frigidæ, calorem innatum refrigerant, ita ut coctiones & maturationes proprium finem exacte non attingant. Sed quæ ad secundum accesserint, præter nocumenta quæ diximus, crassefaciunt, calorem naturalem manifeste obtundunt, unde crudorum humorum multitudo generatur. Quæ uero in tertio gradu frigefaciunt, astringunt intrinsecos corporis meatus, succum exprimūt naturalem, distributiones prohibent, stupefaciunt sensus, plumbeum colorem inducunt. At quæ ad quartum gradum accesserint, congelant, calorem naturalem extinguunt, & tanquam uenena interficiunt.

Medicinæ humidæ semper et ipsæ humefaciunt, in quocunq; gradu fuerint. Sed quæ in primo sunt leniunt & lubricant. Quæ in secundo, humores acres obtundunt, crassioresq; reddunt, naturaliū membrorum tonum imbecilliorem reddunt. Humidæ in tertio gradu, non relaxant tantum sed languidum reddunt. Vnde assiduæ nauseæ & uomitus, fluores alui, lienteriæ, corpus totum pigrum & torpidum efficiunt, motusq; omnes & actiones manifestissimè obtundunt. At quæ ad quartum accesserint, plane suffocant calorem innatum, ut aqua ignem extinguit quæ omnino sunt uenena.

Siccæ medicinæ ſemper in quocunq; gradu & ipſæ exiccant, ſed quæ in primo tantum gradu hoc efficiunt, reddunt corpora & membra ualidiora, ſenſusq́; uegetiores. Quæ in ſecundo gradu ſunt, iam manifeſte aſtringunt & ueluti ligant, quale ligamentum ipſo guſtu in acerbis deprehendimus. Siccæ in tertio, meatus omnes anguſtiores reddunt, humorum tranſitus intercipiunt, omnes naturæ expulſiones impediunt, ſuccum è corpore exprimunt & tabem inducunt. At quæ ad quartum perueniũt, ſuffocant, ſpiritusq́; intercipiunt, & mortem inducunt. Tales igitur ſunt effectus omnium medicinarum, qui per primas qualitates ſecundum omnes gradus à medicis obſeruatos in humanis corporibus imprimuntur, quibus recte intellectis, haud egre poterit etiam mediocris ingenij uir, iudicare de cõpoſitis, uidelicet quos effectus producat medicina, quæ pariter calida ſit & humida, calida & ſicca, frigida & humida, frigida & ſicca.

Ad alia igitur tranſeundum eſt, ſi unum adhuc prius admonuero, uidelicet ſemper, ſeruata tamen paritate, maius nocumentum ſequi à frigidis quam à calidis & ſiccis, quam ab humidis, deterrimæ enim qualitates, & quæ tota regione corporibus animalium opponuntur, frigiditas eſt & ſiccitas. Notum eſt enim omnibus in calido & humido uitã conſiſtere.

PARS

PARS SE-
CVNDA.

DE COGNOSCENDIS MEDICAMENTIS TAM EX PARTE FORMAE QVAM EX PARTE MATERIAE.

Is determinatis non adhuc tamen acquiescit intellectus medici, qui omnes suas speculationes ad actiones futuras dirigit, quamuis enim esse didicerit differentias omnes, quæ tam materiam, quam formam consequuntur, nihil tamen ibi actum uidebitur, nisi discat quoq; quibus argumentis singulæ quæq; earum differentiarum deprehendi poßint.

Dicimus igitur artem medicam in hoc esse satis certam & perspicacem. Non enim incertis quibusdam coniecturis & argumentis procedit, sed sensibus rem attingit, utiturq; præcipue quatuor sensuum iudicio, tactu gustu uisu & adoratu, quamuis nõ his omnibus æqualiter. Exacte enim iudicat me-

dicinarum essentiam tactu, & gustu, in alijs uero duobus sensibus rationali coniectura progreditur.

Per tactum igitur quo nam modo singulæ quæq; medicinæ sint experiendæ, exquisite docet Galenus in libris de simplicibus medicamentis, ideo neq; in hac parte multum immorabor, ne frustra sit hic mihi susceptus labor. Cum nihil dicturus sim, quod apud Galenum doctius & ornatius legi non poßit, unum tantum hic admonebo eos, qui in hac arte, adhuc rudiores sunt, cum ad experienda medicamenta per tactum accesserint, non expectandum esse primo statim occursu sensum qualitatis, quæ in medicina dominatur. Non enim ea qualitas actu est, ut supra docuimus, sed potentia tantum, oportet igitur prius ut ad actum ducatur, si modo facultas eius percipi debeat, hoc autem intelligi oportet de qualitatibus sensu percipiendis, quæ consequuntur formam, non quæ materiam de his enim paulo post dicemus.

Qui ergo experiri uoluerit medicinam uel calidam uel frigidam, prius oportet corpori applicare, deinde tam diu immorari, donec calor naturalis illam ad actum deduxerit, & tunc apparebit sensu, quid sit iudicandum, nam si piper quoq; & euphorbium, quæ feruentißima sunt, corpori admoueãtur, nullum prorsus caliditatis sensum afferũt, nisi prius ad actum ducantur, Neq; ignorare debemus, medicamenta

camenta omnia primi gradus siue calida, siue fridida fuerint sensu solo non percipi, nisi adiuncta ratione & temporis prolixitate. Non enim ab his, quæ in primo tantum gradu qualitatem aliquam habent sensibilis prouenit affectus, nisi sæpius & in magna etiam quantitate offeratur. Ergo si quis exẽpli gratia, ptisanam sumpserit quæ frigida & humida est circa primum gradum, frigiditatem eius non prius percipiet, quam obseruando eius impressionem, longo usu & tempore inuectam.

Habitus autem qui materiam consequuntur, alio modo tactu percipiuntur, quam formales qualitates, illæ enim ut diximus, potentia non actu sunt, isti autem habitus sunt actu tales, quemadmodum igitur caliditas ignis & frigiditas niuis statim primo occursu percipiuntur, cum sint in actu, ita & materiales habitus eodem prorsus modo, primo statim occursu dinoscuntur. Nemo enim est qui si rem asperam uel leuem, uel duram, aut molem, & reliqua eiusdem ordinis tetigerit, qui illico non deprætendat talem esse uel talem,

Hactenus de dinoscendis medicamentorum qualitatibus ab instrumento tactus, nunc quomodo sapore quoq; discernantur dicendum superest, quamuis Galenus de hoc quoq; copiose disseruerit, nihilominus nos quæ sparsim ab eo dicuntur, in unum certum ordinem colligemus, multa etiam addemus,

 quæ

quæ ab eo uel omnino prætermiſſa, uel adeo obſcu-re explicata ſunt, inde initium tanquam ex ſuppoſito capientes, ſaporem, ſicut etiam diximus ubi de elementis loqueremur, eſſe maxime annexum ſubſtantiæ mixtorum, tanquam qui ex iiſdem principijs oriatur. Nam cum omnia mixta in ſpeciem propriam deueniant, ex certa quadam proportione calidi, frigidi, humidi, & ſicci, ita etiam ſapor ex humido prouenit admixto cum ſicco, per actionem caloris, unde & ipſa natura guſtandi ſenſum ſimul cum tactu dedit omnibus animalibus, ut per utrunq; diſcernerent, quæ illis conuenirent aut non conuenirent, Iucundus enim omnino & tactus & guſtus eſt eorum omnium, quæ tangenti, uel guſtanti ſecundum ſubſtantiam conueniunt, quæ uero non conueniunt, illa omnia ingrata, iniucundaq; ſunt. Eſt enim uoluptas eorum quæ ſingulorum naturis aſsimilantur, dolor uero oppoſitorum.

Ergo quæcumq; homini in guſtu grata & iucunda occurrunt, illa omnia ipſius naturæ conueniunt & aſsimilantur quæ uero talia ſunt, dulcia ab omnibus appellari conſueuerunt Non enim dulce tantum intelligimus, quod habet huius ſaporis exuberantiam, ſicut uidemus in ſacharo & melle, ſed etiam dulce uocamus quodcumq; guſtum naturaliter ſe habentem delectat, Vnde & uinoſa & pinguia dulcia uocari mos eſt Imo & quoddam dulce

eſt,

eſt,quod tamen proprio nomine exprimi nequit,ſicut ſapor ille, qui in pane aut chondro & ſimilibus inuenitur, quia & aqua quæ alioquin inſipida eſt dulcis tamen uulgo appellatur,quoniam ſcilicet nullum ſenſum moleſtum guſtanti afferat.

Cum ergo dulcia hæc omnia eſſe intelligantur, ac conſequenter uarij ſint dulcedinis gradus ſub hac tamen comuni notione contenti,quod gratè ſine aliqua moleſta alteratione, guſtantibus occurrant, ſtatuemus ſaporem hunc dulcem tāquam temperatum,inter duos receſſus medium,reſpectu ſuorum extremorum utrinq; poſitorum. Et cum nos dicamus ſaporem dulcem medium eſſe & temperatiſsimum inter reliquos, non propterea contradicimus Ariſtoteli,qui dulce & amarum in duobus extremis locauit,Neq; etiam Ariſtoteles Galeno contradicit. Cum Galenus opinetur, acerbum & acre tota regione aduerſari. Cum enim nos dicimus dulcem ſaporem medium eſſe inter extremos, ſaporis notionem ſumimus, penes conuenientiam ſubſtantiæ, quam habet ſapidum cum guſtante,& cum ſola dulcia ut oſtendimus, talem habeant conuenientiam,& alij omnes ſapores aliquo pacto magis aut minus aduerſentur, ideo medium & temperatum uocamus qui conueniunt,exuberantes uero & à naturali ſtatu recedentes,qui non conueniunt, Ariſtoteles autem cum duo poſuerit extrema, dulce &

 amarum,

amarum, considerauit solum saporum essentiam, penes sentientis uoluptatem & dolorem, & cum maxime delectet dulce, maxime molestiam inferat amarum, & maxima uoluptas, maximæ molestiæ aduersetur, ideo dulcedinem & amaritudinem contrarios sapores constituit. Galenus autem qui considerationem de saporibus, non propter ipsos sapores, sed propter usum artis aggressus est, contrarietatem summam posuit inter duo, quorum alterum maxime astringit linguam, alterum maxime dilatat, talia autem sunt sapor acris & acerbus, quemadmodum infra melius apparebit. Nulla igitur discrepantia est, si res recte audiatur, neq; inter Aristotelem & Galenum, neq; inter me & utrumq; eorum, statuemus ergo dulcedinem omnium saporum mediam, ad quam referantur & comparentur reliqui, non aliter quam in humanis corporibus, ad æqualem temperaturam excessus omnes, tanquam ad regulam quandam à medicis referuntur.

Sed unde nam summentur saporum excessus? Non ab alia re profecto quam à proprijs immediatisq; causis singulorum. At ubi de alimentis loquebamur ostendimus, sapores fieri à uaria mixtione humidi & sicci per diuersam actionem calidi & frigidi, & cum à calido coctiones omnes proueniant, à frigido cruditates, incipiamus à saporibus qui in mixtis corporibus resultant, ubi frigiditas superat caliditatem.

Supe=

Superare igitur poterit, uel ubi in subiecto siccum terreum dominatur, uel ubi humidum aqueum, Si ergo terrestris substantia dominetur, & actio caliditatis non potuerit conficere & attenuare siccum, & bene commiscere cum humido, tanquam à frigiditatis excessu impedita, tunc ut par est in eo mixto uires terræ dominantur, terra autem tendit ad centrum, & sua frigiditate astringit & constipat. Ergo ubi talis substantia terrestris accesserit, parum deuicta à calore, sequetur sapor in mixto astringens, constipans, & ad centrum linguæ humorem impingens talisq; sapor è Græcis στρύφνος, à nostris acerbus uocatur.

Si uero frigiditas non ad summũ excesserit, sed aliqua quoq; uirtus caloris, licet obscura, in mixtione apparuerit, quæ secum parum aliquid humoris attraxerit, & cum sicco terreo, quodam tenus attenuato permiscuerit, non ea uis astrictionis & constipationis gustanti apparebit, sed tanto remißor, quanto & plus caloris & humoris concocti inuenietur in mixto, sapor igitur huius substantia absolute à Græcis στυπτικὸς, à nostris austerus uocatur.

At si subiecta materia plus habuerit humoris, quam terreæ substantiæ, calorq; inceperit quidem in humore coctionem, quæ ad perfectam mixtionem dirigebatur, sed longe prius defecerit & exhalaue

rit,

rit, quam terminum assequi potuerit, & eo exhalato frigiditas tanquam uictrix in humore permanserit, tunc in ea mixtione sequetur sapor, qui ὀξύς à Græcis, à nostris acidus appellatur, & cum ea substantia ob humoris redundantiam subtilis sit, penetrat ad profundum, neq; in superficie sistitur exiccans et exasperans, quemadmodũ terrestris illa, in qua siccum terreum diximus dominari, Et cum in humore egerit calor, qui postea exhalauerit reliqueritq; caliditatis uestigia, subtiliorumq; partium adustionem, ideo quæ acida sunt non tantum penetrant ad profundum, sed etiam mordicant & abstergunt, ostendemus enim abstergentia & mordicantia oportere huiusmodi esse substantiæ. Et hi tres sunt sapores qui à medio temperato recedunt per frigiditatis & cruditatis excessum, quorum duo acerbus inquam & austerus in terrea crassaq; substantia fundantur, tertius id est acidus in humida, quæ à calore, qui postea exhalauit, mediocriter fuerit attenuata, & hæc de saporibus qui in mixtis ob frigiditatis excessum emergunt.

Nunc modo de his agendum, qui ob caloris dominium generantur, ubi hoc unum præmitti debet, quod prius explicatum fuit, & nunc tanquam supposito utemur. Dulcedinem fieri propter calorem temperatum, optime commiscentem humidum cum sicco & cum huiusmodi calor remittitur, se-

cun-

cundum remißionis gradum, tendere primo ad obtusam dulcedinem, deinde ad insipiditatem, ultra quam, iam postea dominante frigiditate emergunt sapores frigidi, de quibus supra satis disseruimus. Quanto uero caliditas magis intenditur, secundum gradum intensionis, primo fit exuberantia quædam dulcedinis, ut in sacharo apparet, deinde, si adhuc magis intenditur, exuberat quidem & ibi dulcedo, sed non simplex, imo alijs admixta saporibus, sicut in melle deprehendimus, qui non summam tantum dulcedinem, sed acrimoniam quoq; manifeste præsefert.

At si calor hos terminos excesserit, considerare oportet, quod nam subiectum nanciscatur, Si enim siccum terreum fuerit, quod caloris redundantia adusserit & attenuauerit, necessario fit substantia terrestris in eo mixto siccior & tenuior, & magis penetrans ad profundum. Sapor igitur inde resultans primo fit salsus, deinde amarus, salsedo enim aliquot adhuc humiditatis uestigium seruat, quæ concocta sit & humanæ temperaturæ familiaris, Vnde & salsedo in omnibus ferè animalibus gustū acuit & delectat. At ubi tota penè humiditas nimia caloris ui exhausta fuerit, tunc sapor ingratißimus redditur qui amarus uocatur, ideo amara, quatenus amara sunt, nullū animal nutriunt. Nulla enim superest humiditas, unde alimēti succus elici poßit. At

si sub-

ſi ſubiectum in quo ualidus calor & igneus ad mixtionem agat, humorem ſatis inſignem habuerit cum ſicco terreo admixtum, attenueturq; ui caloris & efferueſcat tam humida pars, quam ſicca tunc ex huiuſmodi commixtione & temperatura reſultat ſapor, quem δριμὺν Græci, nos acrem uocamus penetrat ſubſtantia huius ſapores uſq; ad profundum linguæ, tenuitatis ratione, deinde ſuo feruore dilatat, exiccat, et tanquam urit, magis tamen & minus, pro ut ſunt uarij gradus caloris. Erunt igitur ominno ſeptem ſaporum genera, quorũ tres ob acceſſum frigiditatis in mixtione contingunt, acerbus inquam, auſterus & acidus. Tres alij contra ob caloris redundantiam, ſalſus, amarus, acris, medius inter hos omnes, ob temperatum calorem eſt dulcis, in quo multi occurrunt gradus in intenſione & remißione ſecundum uarietatem caloris, quæ enim ad ſummum coctionis deuenerunt, illa ſumma etiam dulcedine excellunt, quanto uero ab hac coctionis ſuauitate receſſerint, tanto etiam dulcedinem remittunt, donec ad manifeſtam inſipiditatem deuenerint, in qua neq; caloris uis neq; frigoris aperte monſtratur, intelligo neq; caloris neq; frigoris uim in inſipidis eſſe manifeſtam, reſpectu coctionis & mixtionis, non reſpectu alterationis, quam in corporibus animalium imprimunt, inſipida enim pene omnia in relatione ad corpus humanum tempe=

temperatum, frigida sunt, tales gradus dulcedinis reperiuntur in sanguine adipe & pituita, sanguis enim quanto melior, purior, & magis concoctus, tanto dulcior. Adeps uero qui ab ea coctione sanguinis recesit, tanto minus sanguine dulcis est, quanto etiam minus calidus, donec tandem ad pituitam naturalem deueniatur, quæ propter minimã coctionem insipida permansit, in qua si postea calor extraneus aliquid egerit, secundum uarios effectus ipsius, quos supra nominauimus, modo acida redditur, modo salsa, modo etiam amara.

Et ex his omnibus satis apparet his, qui in discursibus sunt exercitati, solum saporem dulcem temperatum esse, atq; ab optima coctione procedere, & terminatione humidi cum sicco. Vnde esse etiam corpori humano familiarißimum, quoniam inter reliqua omnia animalium corpora, temperatißimum est. Cœteros uero sapores omnes, eidem corpori humano secundũ naturam habentur, ingratos insuauesq; esse, modicumq; alimenti succum ex illis ab inato calore elici posse, & illum quoq; modicum, malum, naturæq; humanæ parum idoneum, pro medicamento tamen ubi dispositiones fuerint præter naturam, frequentißime singuli quiq; utiliter adhibentur & hæc satis de saporibus, qui temperaturam, medicamentorum alimentorumq; immediate consequuntur.

Qua=

Quantum uero ad odores attinet, forte non minus quoq; ex illis singulæ quoq; temperaturæ intelligi possent, odor enim temperaturam eadem rationis proportione consequitur sicut etiam sapor. Nam quemadmodum sapor fit, per humidum alteratum per siccum, ita odor, fit per siccum terreum, attenuatum à calore & euaporatum ab humido, Sed quoniam non ita se habet humana natura ad sensum odoris quemadmodum ad sensum tactus & gustus, qui etiam quidam tactus est, imperfectißime enim inter omnia animalia odorum differentias percipit, ita ut duas tantum sub comuni notione grati & ingrati compræhendat, propterea non possumus ex ipsis odoribus in rerum tempera tura aliquid certi elicere. Quod manifestißime ita esse indicatur exemplo rosæ, quando enim ex rosa odorem iucundum percipimus, illud tantum cognoscimus, uaporem inde efflari optime attenuatum & excoctum, sed quid postea sit in reliqua rosæ substantia, non deprehendimus, at si eandem rosam gustauerimus, propter exquisitißimum gustandi sensum, nobis naturaliter insitum, facile discernimus, in ea esse amaritudinem, dulcedinem, & quandam austeritatem, & ex his tribus diuersis saporibus colligimus, in rosa diuersitatatem esse substantiæ, neq; in singulis eius partibus eandem esse temperaturam, quo exemplo relinquitur manifeste, cogni-

tionem

tionem mixtorum quæ ex odore habetur esse ualde imperfectam, exactißimam uero quæ ex saporibus.

At ex colore minimum est quod haberi poßit, ex eo enim dispositio tantum apparet, quæ in superficie mixtorum eminet, ad interiorem uerò substantiam nullo modo per coloris aspectum possumus penetrare, nihilo minus quamuis essentia temperaturæ obscurißime deprehendatur ex colore & odore, nihil ominus plurimum nobis conferunt, in discernendis naturalibus & non naturalibus dispositionibus, quæ in singulo quoq; mixto reperiuntur. Nam & in humanis corporibus tam naturales quam præternaturales habitus, & affectus tum ex colore tum ex odore, non parum discernuntur, in medicamentis etiam & alimentis dinoscendis. Vtrum secundum naturam an præter naturam se habent, quotidiana experientia probamus, quam plurimum nos iuuari tum ab odore tum à colore. Et hæc satis de his quæ ad essentiam medicamentorum attinent, nunc modo ad certas eorum actiones accedendum est, ubi uidebimus quantum referat cognitio essentiæ singulorum, quæ maxime per sapores dinoscitur.

Sed prius remouenda est, non contemnenda dubitatio quæ emergit ab his quæ paulo ante asseruimus. Si enim uerum est dulcem saporem, & iucundum odorem indicare conuenientiam, naturæq; fa-

miliaritatem, quæ est inter sensum & sensibile, tūc reddenda ratio est, quare multa quæ corpori humano applicantur, gustu quidem & odore iucunda, sed adeo aduersa & inimica, ut non tantum lædant, uerum etiam interficiant, huius rei locuples testis est Theophrastus 9. de plantarum Historia, qui plures tum herbas, tum radices commemorat gustu & odore iucundas, quæ tamen interficiunt. Non igitur uidetur certam capi posse coniecturam familiaritatis cum corpore humano, uel medicinæ, uel alimenti quemadmodum supponebamus.

Sunt nonnulli qui hanc difficultatem soluere conati dicant, alimenta & medicinas perpendi uel à tota substantia, uel à qualitatibus, quædam enim sunt quæ manifestis qualitatibus alterant, calefaciendo, frigefaciendo, exiccando, & reliquis similibus, quædam uero tota substantia agere uidentur ut scammonium bilem trahens. Imo & uenena sub hoc eodem censu sunt, quædam enim manifestis qualitatibus interficiunt, ut opium & cicuta, quædam à tota substantia ut aconitum & uiperæ uirus.

Sed qui ita ambiguitatem soluunt, principium petere uidentur. Nam si tota essentia constat ex materia & forma, & forma supponatur ex hipporate & Galeno, nihil aliud esse quam temperatura, temperaturæq; distinguantur & denominentur, per calidum, frigidum humidum & siccum, & hæc

omnia

omnia secundũ uarios suos excessus, p̃ sapores indicentur, in idem omnino retorquebimur. Nam quã uis, à tota substantia aliquid operetur, apparebit tamen operatio secundum determinatum gradum temperaturæ, supponitur enim forma substantialis esse & illud, quod est causa essendi. Sed cum sapores immediate sequantur uarios gradus temperaturæ, ut etiam declaratum fuit, concluditur necessario, semper à saporibus iudicari conuenientiam & inimiciciam singulorum, siue à tota substantia agant, siue à qualitatibus manifestis.

Vnde omissa hac solutione dixerunt alij in quolibet mixto, quamuis unius simplicis substantiæ uel formæ esse appareat, plerumq; tamen inueniri diuersas partes, non dissimilis tantum naturæ, sed etiam contrariæ, ut ostendit Galenus in rosa, caulibus, lentibus, absinthio, & quã plurimis alijs, sed maxime hoc deprehẽdimus in coriandro cuius folia uirentia & flores fœtidissimi odoris sunt, & plane uenenum, semina uero exiccata, gustu & odore iucunda. Aiunt qui in extremas Occidentalis Indiæ regiones nauigant, nuper repertas, radicem ibi frequentissimam esse cuius succus præsentaneum est uenenum, solidum uero eiusdem corpus, uitæ humanæ saluberrimum, ex eoq; uulgo confici panem optimum.

Quæ cum ita sint, non uidetur illis mirum si

aliquot ſit uenenum, quod tamen & guſtanti & odoranti iucundum appareat, hoc enim eſſe affirmant propter partium diſsimilium naturam, aliam enim partem eſſe quæ iucunda percipitur, aliam quæ interficit.

Quod quidem nos quoq; ita eſſe non negamus, fatermur enin reperiri plerumq; in mixto, partiũ diuerſitatem & contrarietatem, quottidiano tamen uſu depræhendimus illas facile guſtu diſcerni, Si quis enim roſam guſtauerit, in ea plane diſtinguit amaritudinem, dulcedinem, & auſteritatem. Agaricus etiam primo guſtu dulcis, poſt modum amarus apparet, nec aliunde hanc partium diuerſitatem, quam à guſtu colligimus. Si ergo uenenum offeratur nobis guſtu & odore iucundum, habeat ut lubet partium contrarietatem mirum tamen eſt quod guſtu non diſcernatur, ſicut in reliquis contingit. Longe enim magis in illis apparere deberet, cum partes non diſsimiles tantum ſint, ſed plane contrariæ & omnino uidetur abſurdum, qui aliquod uenenum guſtu & odoratu iucundum appareat, fruſtra enim uatura dediſſe uideretur hos ſenſus animalibus qui non ob aliam rationem dati uidentur niſi ut in alimentis diſcernantur familiaria & inimica.

Alio ergo itinere eum, ut arbitror, progredi oportet qui uelit hanc difficultatem recte explicare. Et=

re. Etsi quispiam assumeret substantialem formam esse ultra temperaturã aliquid diuinius, siue exterius accedẽs cœlitus dimissum, ut uidetur uoluisse Auicenna, siue sit à uirtute formatiua intrinsecus ꝓductũ per instrumentũ caloris innati, nõ ꝓ ut calor est elementalis sed pro ut ꝓportione respondet uirtuti stellarũ, utuoluit Aristoteles, haud ægre opinor poterit hancdifficultatẽ absoluere. Nam quamuis per mixtionem certæ quædam in singulis mixtis temperaturæ resultant, quæ fatiant ipsam materã, & proximũ subiectum alterius conuenire cum altero, poterit tamen secundum eam formam cœlestem, & extra omnes materiæ conditiones existentem, habere occultam quandam facultatẽ, quæ alteri formæ familiaris sit uel inimica. Ideoq; omnes ferè illustriores uiros tum antiquos, tum etiam iuniores, occultos omnes affectus, siue familiares, siue aduersos, ad hanc causam contulisse, asserunt enim magnetem ferrrum attrahere, scammonium bilem non propter aliquem temperaturæ gradum, sed quoniam talis est forma, postea, si interrogentur qualem tandem dicant eam esse formam, fatentur ignorare, & in hoc consistit omnium ferè solutio cui etiam sententiæ uidetur manifeste astipulari Galenus.

Sed de alijs omnibus nihil ultra superest quod contra eos afferatur. Sed de Galeno forte aliquis non ab re dubitaret. Cum enim temperaturam tam

aperte aſſerat eſſe formam ſubſtantialem, & ultimum actum mixtionis, haud facile uidetur poſſe ex hac dubitatione explicari, propterea, quæ ſuperius diſſeruimus.

Hic ergo paulo altius res repetenda eſt. Audio enim Galenum poſsim in hac parte falſó uituperari, contráq; eum inepte argui. Si temperatura eſſet forma, tunc ſequi ut forma eſſet accidens, ſequi etiam ut eſſet uel calida uel frigida humida aut ſicca, quæ omnia ſunt abſurdiſsima. & hæc ita dicuntur ab illis, quoniam mentem Galeni uel non percipiunt uel falſe interpretantur. Neq; enim Galenus dicit temperaturam formam eſſe ſubſtantialem, intelligens hoc nomine temperaturæ ipſam, ut ita loquar, Craſim primarum qualitatum & commixtionem primorum corporum, ut pleriq; crediderunt, ſed illum actum & perfectionem, qui ex tali contemperantia & mixtione conſequitur. Non aliter quam ſi quis in cythara recte temperet graues ſonos cum acutis, uario modo tendendo aut remittendo chordas, & inde ſequatur concentus harmonicus, nemo iure appellabit, concentum illum tenſionem aut remiſsionem chordarum, neq; contemperantiam grauium & acutorum ſonorum, ſed erit potius perfectio & harmonia, quæ conſequitur, res longe diuinior & admirabilior, & tamen illa harmonia ſiue concentus, quamuis ſit aliud quã

contem-

contemperantia & proportio denominatur ab his, à quibus proxime exoritur, & dicitur conſonantia dupla, uel tripla, uel reliquo, tali proportionum nomine. Ita etiam omnino intemperaturis contingit. Nam per quatuor primarum qualitatum contemperantiam & commixtionem primorum corporum, reſultat perfectio, & actus quidam tanquã harmonicus qui aliud quidẽ eſt quã contemperantia primarum qualitatum, ab illis tamen denominatur. Dico actum quaſi harmonicum, non harmonicum, propter ſophiſtarum importunitates. Nominum enim defectu transferimus aliunde per metaphoram & quandam analogiam alienum nomen, & ideo rationes Socratis in Protagora contra cebetim, probantis formam non eſſe harmoniam nihil nos offendent. Neq; enim dicimus proprie eſſe harmoniam. Sed quod illi proportione quadam reſpondeat.

Talem autem fuiſſe Galeni ſententiam, maniſeſtiſsime ipſe indicat tum alibi tum in eo libello, qui inſcribitur quod animi mores temperaturam corporis ſequantur, ibi enim contra Ariſtotelem diſputans ait. Cum poſuerit ipſe animam & reliquas formas eſſe actus, & entelechias corporum mixtorum, ſeu uelit, ſeu nolit, cogi, ut fateatur formam eſſe temperaturam. Nullius enim momenti eſſet argumentum Galeni contra Ariſtotelem, niſi ſupponeret temperaturam eſſe illum actum & ente-

telechiam, quæ ſequitur ex qualitatum contemperantia.

Vnde hic fortaſſe aliquis recte coniectari poſſet inter Ariſtotelem et Galenum uerborum potius quam rei diſcrepantiam eſſe, ſcio etiam Galenum aliquando dixiſſe, formam eſſe aliquid diuinius, quam contemperantiam miſcibilium.

His ita ſuppoſitis à Galeni principijs minime diſcedentes addemus illud, quod ſequitur, Actiones & impreßiones calidi, frigidi, humidi ſicci relictas in corporibus propter contemperantiam qualitatum tenere ſe ex parte corporum & ſubiecti, ideóque mutuo ſe inuicem alterari corpora, uel conſeruari, ſecundum conuenientiam uel diſcrepantiam harum qualitatum, alios uero eſſe actus magis proprios, & admirandos, occultiores & diuiniores, qui ſe tenent ex parte formæ, tanquam eius naturam conſequentes.

Atq; illæ quidem corporeæ actiones & impreßiones facile ſenſu percipiuntur ab omnibus animalibus, Nullum enim prorſus animal eſt, quod ſenſu tactus & guſtus priuetur, propria autem obiecta tactus ſunt caliditas, frigiditas, humiditas, & ſiccitas, ſicut guſtandi ſenſum ſapores mouent, qui immediate illas qualitates ſequuntur, quemadmodum ſupra oſtendimus. Ergo quæcumq; uel offendunt uel iuuant ob harum qualitatum rationem, & omnino

omnino propter aliquam corpoream qualitatem uel substantiam subiecti, quatenus subiectum est, & quoddam corporeum, merito percipiuntur ab animalibus per tactum, & gustum & consequenter, quæ conueniunt delectant, quæ non conueniunt sunt ingrata.

At ea quæ magis spiritualia sunt & consequuntur nobilitatem formæ, longe sublimiora habentur, quam quæ poßint uel tactu uel gustu percipi. Nonne uidemus & colores & sonos, cum sint res quædam magis incorporeæ, & magis formales, nullo modo mouere sensum tactus uel gustus. Nihil enim magis delectabit, aut offendet sensum tactus aut gustus, siue album, siue nigrum, siue consonum, siue dißonum fuerit. Quod si in colore & sono hæc ita esse depræhendimus, longè magis apparebit in his, quæ prorsus & uisum & auditum excedunt, tanquam longè nobiliora, & ipsius tandem formæ quatenus forma est uirtutes & actiones. Certe talia quam plurima non in animalibus tantum, sed in omnib. mixtis esse, quottidiana experientia compræhendimus. Non enim quod magnes attrahit ferrum, habet ab aliqua qualitate, seu modo substantiæ, quod corporis naturam sequatur, sed prorsus ab ipsa forma, quatenus forma est, neq; nos homines tales sumus, qui uirtutes formarum occultas depræhendere ualeamus. Nam neq; essentiam ali-

cuius formæ cognoscimus, & ignorata essentia quo modo affectus & uirtutes eiusdem cognoscemus? Tantum admiratores sumus, & cum per species uarias rerum discurrimus, obseruamus effectus quosdam formarum qui omnino excedunt omnem mensuram humani intellectus. Neq; hoc præter rationem est, Forma enim omnino substantia diuina est, & incorporea, ab omnibus sensibus & imaginationibus aliena, neq; proprie est in loco, neq; ab eo circumscribitur. Ideo sæpe admirando quodam modo, & prorsus nobis ignato, per maximam quoque locorum distantiam, uires actionesq; suas diffundit.

Velle autem rationem indagare, cur forma formæ conueniat uel aduersetur, & cur consensus inter illas uel dissensus sequatur, quos συμπαθείας & ἀντιπαθείας Græci uocant, est (ut prouerbio dicitur) circa idem saxum reuolui, quæ si recte animaduertisset Hieronymus Fracastoricus municeps meus, uir genere & moribus insignis, summique alioqui & prope diuini ingenij, consensus istos formarum & dissenssus, ad absurda quædam seminaria, & Epicureorum figmenta non retulisset.

Sed de his latius egimus exponentes secundam partem primi libri Auicennæ. Vbi etiam de contagio abunde disseruimus, speramusq; ea commentaria (si Deo placuerit) nos esse ædituros non quidem gloriæ captandæ gratia, à qua semper fuimus

alieni

alieni sed ut ingenue fatear, erit æditionis causa, quod uideo diuulgari disseminariq; à meis auditoribus ea, quæ me legente transscribunt, quæ (Di boni) ita conscribuntur, ut cum mihi quandoq; offeruntur, non amplius ut mea recognoscam, ita sunt corrupta, contaminata, & infœliciter explicata, si quæ igitur erit causa ad publicanda ea quæ quotidie legendo profiteor, erit hæc potißima.

Sed ad rem accedendo, optime mihi uidetur solui posse problema propositum, non discedendo à Galeni fundamentis, supponentes enim temperaturam quando ipsam pro forma substantiali intelligimus, non esse contemperantiam qualitatum primarum, quæ est secundum æqualitatem, uel excessum earum, licet ab illis denominetur, sed esse harmonicam illam perfectionem, quam ex ea contemperantia oriri diximus, quæ sententia uidetur etiam Platonis fuisse in Timæo.

Hæc autem harmonica proportio est quiddam longe diuinius, & extra materiæ conditiones se attollens, quam quis ineraditus & philosophicis mysterijs parum exercitatus, imaginari poßit.

Quamuis igitur Vulgaribus uiris multa occurrant admirabilia, & quæ pene appareant impoßibilia à formarum uiribus progredientia, eruditi tamen uim formarum percipientes, non hæsitant, & si intelligant à pisce qui Remora appellatur nauim

onera=

onerariam detineri, uel à torpedine per rete ad manus piscatoris torporem traduci, facile cognoscent non esse hoc propter aliquam qualitatem, quæ uel à materia, uel à commixtione corporum, uel contemperantia primarum qualitatum proueniat, sed à formæ admiranda potestate. Si ergo inuenietur medicamentum aliquod odore & sapore iucundũ, quod tamen hominem interficiat, non erit extra rationem, Sapor enim & odor sequuntur commixtionem corporum & uariam mensuram humidi cum sicco, sed quod postea interimatur homo, hoc est ratione formæ, quæ neq; dulcis neq; calida, neq; alicuius corporeæ qualitatis particeps occurrit, cum penitus sit in corporea & diuinæ naturæ.

Et si aliquis hic dubitauerit, quomodo fieri possit ut stante tanta similitudine in commixtione & contemperantia qualitatum inter hominem & medicamentum ut gustus & odoratus delectetur, & tamen tanta sit discrepantia ex parte formæ. Nam non uidetur rationi consonum, cum supponamus formam esse harmonicam perfectionem, quæ resultat ex commixtione. Non enim effugere posse uidemur, similitudines formarum consequi similitudinem mixtionis, quam sequitur tanquam eius perfectio?

Isti qui ita dubitant, non sunt exercitati in consonantijs & harmonicis proportionibus, Audimus enim

enim consonantiam diapason, quæ est omnium perfectißima, quam apte delectet, si tamen uox per semitoniũ, uel in tendatur uel remittatur, percipimus maximam dissonantiam, quamuis duæ illæ proportiones non distent in materia uocum nisi per semitonium, consonabunt tamen diapente, uel diatriton cum diapason, quamuis in materia uocum plurimũ distent.

Sed nos longe manifestius deprehendimus in combinatione literarum, Si enim accipitur exempli gratia N. & A. & simul iungantur ita ut N. præcedat A, syllaba erit NA. Si uero præcesserit A. & N. successerit, syllaba erit AN. Hic uides quanta sit differentia & ueluti dissonantia inter AN & NA & tamen quam proxima sint elementa & materia, imo eadem prorsus, ordine tantum differens. Si ergo solus ordo materiæ, tantum potest facere differentiam formarum, quantum magis faciet non ordo tantum materialium corporum, sed etiam substantia paulo magis uel minus immutata. Quod animaduertentes Democritæi philosophi, principia rerum in suis substantijs prorsus immutabilia opinabantur, Sed tantum formarum diuersitatem causari ex sola mutatione figuræ, ordinis & situs eorundem corporum materialium.

Sed uideo me digredi ulterius quam proposueram & ab huius speculationis nobilitate & diffi-

cul-

cultate distractum, latius quam par est, euagari. Vnde contractis uelis ab hac uasti pelagi nauigatione desistam, & in tempus magis oportunum rem totam differam.

PARS TERTIA.

Vm hactenus uiderimus in quibus tota medicamentorũ essentia consisteret, tam ex parte formæ quam ex parte materiæ, & quomodo & quibus argumentis singulæ quæq; species & differentiæ dinoscantur. Nunc modo uidendum est, quanam uia & ratione, singula quæq; singulis corporum humanorum dispositionibus, recte applicentur. Hic enim erat finis à nobis intentus, cuius ratione hactenus circa hanc materiam sermonem produximus.

Satis hoc unum constat, quo nos tanquam prin=

cipio

cipio & fundamento utemur eorum, quæ deinceps dicturi sumus. Medicum speculari ut inde ad actionem idoneus efficiatur. Est enim Medicina habitus intellectus, actiuus, & ars quæ necessario ad aliquod opus dirigitur. Finis autem per actionem medici intentus, ipsa sanitas est, quæ uel est conseruanda si adest uel efficienda si non adest. Ac de conseruatione non est iste considerandi locus, spectat enim ad tertiam partem. huius primi libri Auicennæ, & ad Galeni libros de tuenda ualetudine.

In hoc uero quarta parte, quam hoc anno declarandam suscepimus, ut toties audiuistis, propositum qua uia & ratione efficiatur sanitas, cum non adest. Huius ergo artificij prius totum fundamentum recte constitui oportet, postquam de uenimus ad medicantorum considerationem, quæ sunt unum ex potißimis instrumentis quibus sanitas efficitur. Ita ergo exordiemur discursum, Sanitas in corpore humano, quando non adest, effici nullo modo poterit, nisi prius alteretur immuteturq; corpus, Cum enim ægritudo sanitati opponatur, expelli non potest nisi per ea, quæ sunt ægritudini contraria, sed progressus de uno contrario ad aliud necessario est sub aliquo genere motus, Ergo medicina quæ erit sanitatis operatrix, contraria erit ægretitudini sub genere alterationis. Cum enim substantia substantiæ non sit contraria, oportet ut contrarietur

per aliquam qualitatem, in his enim proprie contrarietas. Sed cum medicina, sicuti diximus, quemadmodum & reliqua omnia mixta, constet ex materia & forma, qualitates in illa existentes, uel materiæ uel formæ naturam consequentur. De quibus omnibus cum iam hactenus exquisite egerimus, supponentes modo totius nostri artificij subiectum esse corpus humanum, in quo operamur quæcumq; operamur, ac propterea addentes ægritudinem expelli per ea quæ sunt illi contraria, cum nunc de Medicinis agamus, quarum proprium est expellere ægritudinem, sequetur proculdubio, quod medicinæ, in quantum medicinæ sunt, sint contratriæ ipsis ægritudinibus. Et cum per qualitates contrarientur non per substantiam, sequetur etiam, quod sit semper aliqua qualitas, quæ sit proxima causa alterationis & immutationis. Sed cum omnia contraria, inter quæ est actio & paßio, necessario sint sub eodem genere proximo, tunc etiam sequetur, quod omnis qualitas medicinæ erit sub eodem genere proximo cum qualitate morbi expellendi.

Cum ergo qualitates medicinarum sint à nobis distinctæ, tam quæ se tenent ex parte materiæ quã quæ se te tenent ex parte formæ, oportet nunc singula singulis comparare, Vbi apparebit quam necessaria sit, tota præcedens speculatio ad artem & operationes Medici, & quod hactenus non de uanis,

qui=

quibusdam figmentis disputauerimus, sed de his quæ sunt ad praxin sumopere necessaria, sine quibus medicus secundum rationem operari non potest.

Incipiamus ergo prius à differentijs, quæ se tenent ex parte materiæ, & exerceamur in illis tanquam agentes & in speculatione quodam modo operantes, Postea accedemus ad qualitates, quæ se tenent parte formæ.

Materiales ergo qualitates, sicut audiuistis, ferè tales erant, raritas, densitas, grauitas, mollities, durites, asperitas, leuitas, craßitudo, tenuitas, friabilitas, uisciditas, uacuitas, plenitudo. Ponatur ergo corpus humanũ in sua substantia uel aliqua eius parte rarefactum esse præter naturam. Vt inde actiones lœdantur, Constat hic esse ægritudinem, quæ se tenet ex parte materiæ humani corporis. Ergo occurrendum illi est ex his, quæ supposuimus, cum medicina, quæ sit ei opposita sub eodem genere proximo. Erit igitur medicina talis, quæ habeat uim condensandi: quomodo ergo per Methodum erit inuenienda?

Sciuistis ex his quæ superius docuimus, illud corpus rarum appellari, quod in se plures habet atq; amplos meatus, & in quo partes dißident à partibus ergo si rarum condensari debet, oportet inuenire medicinam, quæ comprimat & meatus strictio

res reddat, & quæ faciat ut partes magis adhære=ant partibus.

Sed iam docuimus si recte meministis, omnes medicinas in quibus uel sapor acerbus, uel austerus dominatur, esse temperaturæ frigidæ, & substantiæ terrestris, Vnde necessario cum tales sint, constringunt, constipant, comprimunt, ergo densabunt. Hac igitur uia progredientes facile inuenietis iudicio gustus, quæ medicinæ sint aptæ ad condensandum corpus, uel partem eius quæ fuerit rarefacta. Contrario modo si corpus fuerit seipso densius redditum, & propter densitatem sequatur ægritudo, proculdubio rarefactione indiget. Quæ rarefaciunt eadem methodo inuenientur, indiget enim rarefactio medicina calida, & subtili, quæ penetret ad profundum & dilatet, sed didicistis iam omnes medicinas, in quibus est sapor acris, habere in se substantiam tenuem cum calore feruido & igneo, Ratione igitur tenuitatis penetrant ad profundum. Ratione feruidæ caliditatis dilatant & aperiunt, igitur medicinæ acres magnam habent uim rarefaciendi, quod erat propositum.

At si corpus plus æquo & præter naturam fuerit induratum, statim indicat mollificatione indigere. Indurari diximus ea, uel quæ frigore congelantur, uel quæ nimia siccitate arescunt, uel quæ nimium replentur sicut uter, singulæ istæ differentiæ habent

suas

suas oppositas contrarietates, Si ergo aliqua pars corporis induretur, quoniam humores in ea existentes, à frigiditate fuerint congelati, sicut contingit in scirrho à materia pituitosa pendente, huic dispositioni occurrendum cum eo, quod sit illi proprie contrarium, Tale autem est quod dissoluit congelata, Ostendimus autem superius quæcumq; sunt indurata à frigore, dissolui à calido, hic ergo calidæ medicinæ erunt applicandæ, sed cum supra quoq; docuerimus omnia, quæ excedunt secundum gradum caliditatis, immoderate exiccare, ideo calida quidem hic sunt admouenda, sed moderate calida, quæ primum uel secundum gradum non excedant, alioqui non mollificabimus sed indurabimus, supra e enim audiuistis, quod ea quæ indurantur, uel p congelatiõe indurãtur, uel per nimiũ calorem resoluentem humidum & exiccantem. Cauendum igitur est, ne dum tentamus mollificare, quod est per congelationem induratũ non deducamus ad aliam duritiem, quam fieri diximus per exiccationem.

Cum itaq; inuentum fuerit certa uia ac ratione materiam in corpore humano, à frigore induratam à calore esse resoluendam, qui non resoluat, sed tantum dissoluat. Talem autem calorem nullo modo secundum gradum excedere, uideamus modo qua methodo sint inueniendæ huiusmodi medicinæ. Ostendimus omnia dulcia habere in se modera

tum calorem, & bene temperatum humidum cum sicco, & quanto sunt in dulcedine remißiora, tanto etiam habere calorem magis remissum cum maiori copia humoris. Tendit enim ut ostendimus, quod in dulcedine remittitur ad insipiditatem aqueam, Si ergo inuenienda erit medicina, quæ sit moderati admodum caloris, eligemus ea, quæ sunt pinguia, in his enim omnibus, ut diximus est dulcedo remissa, ergo olea bene matura, & pinguedines animalium temperatorum recentes, in quibus non est acrimonia, neq; alius sapor præter illam remissam dulcedinem, omnia sunt apta ad molliendum, quæ sunt indurata in humano corpore à frigore si debite fuerint applicata. At quæcumq; indurata sunt per humidi resolutionem, sicut contingit in scirrhis à succo melancholico pendentibus, tunc huiusmodi durities à duplici causa facta est, uidelicet à caliditate rosoluente humidum, & postea à frigiditate exprimente & congelante, sicut ostendimus fieri in lateribus & uasis fictilibus, & tunc dicimus hanc duritiem nullo modo mollificari posse. Nam neq; à calido cum sit indurata per calorem, neq; à frigido cū hic quoq; conuenerit frigiditas congelans & exprimens, sunt ergo omnes tales scirrhi in curabiles, ablatione tantum indigentes, uel per ferrum, uel per ignem. At si contigerit, ut ista durities, uel scirrhus nondum deuenerit ad tantam malitiam, ut totus humor

mor

mor fuerit exhaustus, tum à caliditate resoluente, tum à frigiditate exprimente, curari quidem potest, sed difficulter, quomodo igitur mollitiem tentabimus. Certum est hanc duritiem calidis rebus non indigere, Caliditas enim ut in præcedentibus ostendimus, in quocunq; gradu fuerit, semper calefacit, & cum hic supponamus duritiem factam propter calorem resoluentem nullo gradu caloris indigemus, quid ergo? Numquid medicinam frigidam adhibebimus? At iam ostendimus à frigiditate exprimi humiditatem, ergo à frigidis quoq; durior reddetur hic scyrrhus, Cum supponatur hanc duriciem factam propter humiditatis indigentiam. Dicimus spectandam esse huius scyrrhi qualitatem & essentiam, Nam si in loco ubi scyrrhus est perseuerabit adhuc caliditas ignea, quæ continuè resoluat humidum, & consequenter magis exiccat & induret, tunc proculdubio frigida erunt applicanda, ut scilicet sedetur calor resoluens. Sed quoniam huiuscemodi curatio potius dirigitur ad causam quam ad effectum, ideo quæ applicantur non tantum debent esse frigida, sed etiam humida, Nam per frigiditatem remouebitur effectus, id est siccitas quæ facit duritiem. Non abs re igitur medici scyrrhis huius modi applicant frigida & humida, qualia sunt succus solani, oleum rosatum completum, & reliqua huius modi. Ad quorum omnium inuentionem

illi ijdem sapores semper nobis deseruiunt. Ostensum enim est, quæ ita frigida sunt & humida, ut calor ibi nihil operatus fuerit notatu dignum, neq; exhalauerit, & uestigia eiusdam putredinis reliquerit, ut euenit in his quæ acescunt, omnia illa insipidum habere saporem, ut maxime apparet in aqua & in omnibus mixtis, in quibus aquea substantia dominatur, talia sunt omnia medicamenta, quæ habent uim refrigerandi & humectandi. nisi forte habuerint substantiarum diuersitatem sicut de coriandro & lentibus iam prædiximus. Ergo hac ratione solani succus indicabit ex suo sapore uim refrigerandi & humectandi, est enim insipidus. In oleo etiam rosato, quamuis in eo diuersæ substantiæ sint rosarum ratione, uti diximus, in eo tamen dominatur sapor insipidus, ut gustanti manifeste apparet, & consequenter ea substantia, quæ uim habet refri gerandi & humectandi. Hic igitur quoq;, sicut in omnibus alijs saporum iudicio medicamenta discernimus, quæ proposito scyrrho conueniant uel non conueniant.

At si fuerit tertia species duritiei, quam fieri ostendimus propter repletionem, sicut maxime contingit in abscessu flatuoso, & in tympanite, certum est sumpta indicatione ab ipsa rei natura, euacuatione talem duritiem esse curandam, pleno enim opponitur uacuum, & iam suppositum est semper con

traria

traria contrarijs curari, contrariaq; esse sub eodem genere proximo. Erit igitur hic procedendum cum his, quæ uim habent euacuandi. Accedemus itaq; ad duos illos habitus oppositos, plenitudinis & uacuitatis, quos iam proposuimus. Maxima enim affinitas tertiæ illius duritiei cum plenitudine & uacuitate id necessario postulat.

Cum plenum igitur fuerit corpus, uel eius pars præter naturam, proculdubio erit euacuandum, si ad naturalem habitum sit reducendum, Euacuatio autem plurimis modis fit, uel enim discutiendo per halitum, uel abstergendo, uel abluendo, uel lubricando, uel soluendo, & secundum uarias istas actiones, uarijs quoq;, ut par est medicamentis indigemus. Quando ergo per halitum sit educenda, uel euacuanda materia, ut contingit in abscessu, in quo iam humor defluxerit, neq; amplius fluat, natura huius abscessus quantum in se ipso est, semper indicat, ut à loco fiat euacuatio, hoc autem commodißime fit, per eam digestionem quam ex halitu habemus, si ergo materia replens abscessum fuerit flatus, indigemus his, quæ aperiunt meatus, quæ rarefaciunt, quæ attenuant, & augeant calorem, flatus enim nõ propter aliam rationem in eo loco concluditur & coarctatur, nisi quia craßior est, quam poßit difflari per poros cutis, & quoniam in eo loco non est tantus calor, qui poßit ipsum concoquere. Semper

enim flatus prouenit à calore diminuto. Ergo merito indigemus rarefacientibus, attenuantibus, & augentibus calorem, talia docuimus esse, quæ sunt calida in secundo & tertio gradu, in his autem gradibus, sed præcipue tertio calida sunt, quæ gustantibus acria occurrunt sicut pulegium, calamentum, nasturcium, & reliqua huiusmodi. Si enim à memoria uestra non excidit, ostendimus quæcumq; habent acrimoniam ad profundum linguæ penetrare propter tenuitatem substantiæ, & ubi penetrauerint dilatare, rarefacere, & exiccare propter feruidum calorem. Ergo quando per halitum euacuare uoluerimus merito indigemus his, quæ acria sunt, in illis enim habentur omnia, quæ ad talem digestionem diximus esse necessaria.

Vbi uero materia replens fuerit euacuanda per absterfionem, quod maxime contingit, quando impingitur in meatibus, siue fuerint intrinseci siue extrinseci, & ita impingitur ut obstruat, & impediat transitum eorum, quæ sunt uel attrahenda uel expellenda, In his casibus, ubi talis fuerit repletio maxime indigemus abstergentibus, Abstergere nihil aliud est nisi exiccare & excutere, quodcumq; pertinaciter inhœret, oportet igitur primo, quod abstergit tria in se habere. Primo, quod penetret ad profundum, secundo quod exiccet, tertio quod excutiat penetrare ad profundum attinet ad substantiam

tiam

tiam ſubtilem. Nihil enim penetrat, niſiquod ſub-
tile eſt, oportet ergo, quod abſtergit habere in ſe
ſubtilitatem ſubſtantiæ. Illud uero quod deſiccat,
habet uim uel exprimendi, uel reſoluendi, Expreßio
fit à frigido, reſolutio fit à calido, Oportet igitur,
quod abſtergit habere in ſe, uel ſiccitatem cum ca-
lore, & iſta eſt ſiccitas ignea, uel ſiccitatem cum fri
gore, & iſta eſt ſiccitas terrea. Ergo illa, quæ ab-
ſtergunt præter ſubtilitatem ſubſtantiæ, habere e-
tiam neceſſario ſiccitatem, uel calori, uel frigori ad
iunctam. Tertio cum abſtergentia debeant quoq;
excutere, hoc fieri non poteſt, niſi uel maturando,
aut diſſoluendo per halitum, uel abluendo aut lubri
cando. Ergo abſtergentia erunt quæcumq; inter
iſtas differentias contenta fuerint.

Quædã igitur abſtergũt, quoniã in ſe habent ſubti
litatem ſubſtantiæ cum ſiccitate permanente, & cũ
calore reſoluente, & talia ſunt omnia amara &
ſalſa, quatenus enim ſalſa & amara, eatenus habent
ſiccum terreum extenuatum, rarefactum & adu-
ſtum calore igneo, ſunt igitur ſicca terrea, ſed atte
nuata & rarefacta. Habent ergo uim penetran-
di, habent ſiccitatem permanentem, Eſt enim in his
ſiccum terreum, habent caliditatem reſoluentem &
expellentem, hoc igitur modo mundificant, & ab-
ſtergunt omnia illa, quæ amara uel ſalſa ſunt, Mel
uero abſtergit, quoniam in eo primo ſunt partes ſub

 tiles

tiles attenuatę per calorem. Vnde etiam habet acrimoniam. Ratione igitur illius attenuatæ substantiæ uim habet penetrandi ad profundum, habet deinde calorem ualidum resoluentem & discutientem, habet præterea partes aereas & aqueas optimè commixtas & contemperatas à calido, ut ostendit eius uiscidita, Ergo propter hanc substantiam uiscidam, uim habet lubricandi, lubricant enim quæcumq; uiscida sunt, ut patet in oleo & pinguedine, ergo mel abstergit penetrando, exiccando, resoluendo, & lubricando. Et idem fere potest resina Therebinthi, abietis & reliquarum arborum ferè propter easdem rationes, Reperiuntur enim in resinis, & tenuitas substantiæ, & calor, & uiscidítas, in hoc tantum differunt à melle, quod pars terrea magis est adusta, & ideo loco dulcedinis habent amaritudinem. Cuius signum, quod si mel quoq; excoquatur, ulteriore coctione redditur amarum, aduruntur enim partes terreæ in ipso existentes. Vnde loco dulcedinis succedit amaritudo.

Sacharum quoq; eadem ferè ratione abstergit, nisi quod imbecillius operatur, ideo abstergendo nō mordicat sicut mel, neq; enim habet feruorem mordicantem, propter redundantiam humiditatis, & äëreæ substantiæ, inde est, quod si ulceribus oculorum applicetur, non mordicat sicut mel.

Cremor uero hordei abstergit, quoniam in eo

primo

primo ſiccitas eſt cum tenuitate ſubſtantiæ, & ideo penetrat & exiccat, poſtea propter uim aquæ quæ illi admiſcetur abluit & abluendo expellit, quod exiccauit.

Nec diſsimili ratione acida omnia abſtergunt, niſi quod abſtergendo mordicant, & hoc euenit propter partes terreas aduſtas à calore putredinis, qui poſtea exhalauit, ut diximus in cauſis ſaporis acidi.

Sunt tamen quædam quæ impropriè abſtergunt propter aſperitatem partium & inæqualitatem, quæ idem faciunt, quod ſcopa ſolum conuerrens, ut puluis margaritarum, corallorum, pumicis, ſpongiæ uſtæ, habent enim maximam uim exiccandi, & propter aſperitatem conuellunt ſimul & attrahunt, ſordes inhœrentes. Tale quippiam facit helxine, quam uulgo parietariam uocant, & hippuris quæ cauda equina appellatur, & reliqua huius modi lomentū etiam fabarū, orobi, lupinorū, huiuſmodi abſtergunt ſua exiccatione, & quia propter raritatem ſubſtantiæ imbibunt ſuccum, & humorem materiæ in loco exiſtentis, unde maxime conueniunt mundificandis & extergendis ulceribus ſordidis, et plurimo ichore manantibus, exugunt enim & imbibunt quidquid eſt redundantis humoris, & ſine aliqua mordicatione exiccant, de abſterſione ſatis.

Nunc de ablutione dicendum. Eſt autem ablutio leuis quædam abſterſio, quod enim facit abſterſio in profundo, facit ablutio in ſuperficie, non enim

tanta

tanta est tenuitas in his quæ abluunt, ut eorum substantia penetrare poßit ad profundum corporis abluendi, Sunt enim aquea prorsus & detergunt superficiem corporis, propter plurimam uim humectandi. quidquid enim sordis supereminet, diluunt & ad defluxum parant. Vnde uidemus quæcumq; abluunt colorem recipere sordium, quæ abluuntur. Ergo quæcumq; abluunt, substantiæ aqueæ esse prorsus oportet, ideo insipida sunt.

Ablutio tamen & abstersio, imo etiam lubricatio, frequentißime commiscentur, Lubricatio enim ut supra diximus, fit ab ijs, quæ sunt mollia & uiscida, Talia autem maxime sunt pinguia & oleaginea, quæ cum habeant in sua mixtione plurimum aëris optime contemperatum cum humido aqueo, qua ratione habent totam superficiem maxime leuem & æqualem, Lubricant & lubricare faciunt, quæcumq; illis adhœrent, Videmus enim omnia corpora, in quibus est leuis & æqualis superficies, omnia esse lubrica, ut patet in tersa glacie, & expolito marmore, & in reliquis huius modi.

Quando igitur per lubricationem purgare uolumus, exhibemus ea, quæ pinguia sunt, sicut oleum bene maturum, butyrum iura pinguia, & alia huius generis, unde fit per simplicem lubricationem euacuatio. Sed sæpe contingit, ut dicebamus abstersionem, ablutionem, & lubricationem commisceri.

hoc

hoc patet in aqua mulſa, abluit enim propter aquæ mixtionem lubricat propter mellis uiſciditatem, abſtergit propter acrem dulcedinem, ſi modo uera ſunt, quæ ſupra ex ſuis principijs oſtendimus eſſe uera.

Lixiuium etiam cum ſapone hoc idem præſtat. Nam & in ipſo eſt aquæ redundantia abluens, & uis cineris ſiccantis & abſtergentis, eſt ſapo in quo ſimul eſt & uis lubricandi ab oleo, & uis abſtergendi à calce, uel à cinere:

Aqua ſalſa abſtergit ſimul & abluit, Aſtergit quidem propter ſalſedinem, abluit propter aquæ redundantiam, non tamen lubricat, neq; enim in ea eſt aliqua uiſciditas, quum conſtet ex puris partibus terreis aduſtis, & aquæ redundantia, Viſciditatem autem oſtendimus fieri propter plurimam aëris commixtionem cum aquea ſubſtantia, & hæc ſufficiant, quantum ad breue compendium attinet de euacuatione, quæ fit per abſterſionem, per ablutionem, & per lubricationẽ, tam ſimplices quam compoſitas, qui enim ſagacis ingenij eſt in reliquis omnibus medicamentis diſcernere poterit ex modo ſubſtantiæ, & ex ſaporibus, quæ lubricent, quæ abſtergant, quæ abluant, & quæ hæc omnia & aliqua ſimul faciunt, poterit inquam, niſi torpide & oſcitanter audierit, quæ ſupra docuimus.

At dicet aliquis. multa quoq; euacuant comprimendo

mendo, ut Galenus ostendebat in Cytonio, & Iohannes Mesue in Myrobalanis, cur tu hunc modū euacuandi prorsus omittis? Sciant, qui ita dubitant me consulto præteriisse, quod enim astringit & comprimit quatenus tale est semper retinet & sistit. Retentio autem & quies contraria est euacuationi & motui, & ab eodem, in quantum idem, non possunt prouenire contraria. Sicut igitur nemo dicet aquam frigidam calefacere, licet quandoq; hoc per accidens efficiat, sua frigiditate comprimendo & retinendo calorem exhalantem, ita Citonium & Myrobalanos dicimus euacuare comprimendo, non quidem quod per se euacuent, imo potius astringunt, & quantum in seipsis est retiment, Sed accidit, ut tali astrictione & compreßione exprimant, quidquid humoris intra rem comprimentem fuerit, cuius signum euidentißimum est, quod si Citonium post cibum summatur, euacuat, cum plurimus humor infra ipsum iacet, quem comprimendo & astringendo poßit exprimere, & hoc præcipue contingit, si cibi prius assumpti fuerint liquidi, & lubrici facileq; excidentes ut refert Galenus de eo, qui ante Citonium comedebat pinguia & maluas. Maluæ enim & pinguia reuera euacuabant aluum, sed Citonium comprimebat & astringebat, ex qua astrictione accedebat motus maluarum & pinguium, per se lubricatione & ablutione euacuantium,

Vnde

Vnde si Citonium ante cibum sumatur, etiamsi post exhibeantur lubricantia & euacuantia, impedit tamen euacuationem, quoniam constringit, & comprimit, & non habet quod exprimat.

Apparet igitur hinc manifestißime, propriam Citonij operationem esse adstrictionem & retentionem, accidentalem uero euacuationem.

Eadem ratio de Myrobalanis est, quatenus uim habent ástringendi & comprimendi, Nam forte in Myrobalanis est alia uirtus ratione formæ, qua euacuant bilem, phlegma & succum melancholicum sed de ijs uirtutibus suo loco loquemur.

Quum igitur hactenus de euacuatione diximus quæ fit per halitum, per ablutionem, per abstersionem & lubricationem, superest quinta quæ fit persolutionem uocamus solutionem more uulgarium medicorum, quæ fit per attractionem uirtute propria, & occulta pharmaci, quæ sequitur rationem formæ, sicuti supra diximus, trahitur enim & in attractione eligitur humor proprius, siue hoc sit per similitudinem & conuenientiam formarum ut uoluit Galenus, siue propter aliud, ut uidetur sentire Auerroes, quacúmque causa id sit, non est hic determinandi locus, fortasse enim humano intellectui penitus est occultum ut supra etiam iniuimus.

Sed hic unum animaduertere oportet, nos propter

pter maximam rerum affinitatem institutam ordinem quodantenus peruertisse, qua tamen peruersione nihilo propterea erit doctrina nostra deterior, quum instituissemus prius agere de ijs omnibus, quæ se tenent ex parte materiæ, deinde de ijs, quæ se tenent ex parte formæ, Nunc in euacuatione actiones illas confundimus, nam quæ soluendo euacuant, imo & quæ per halitum, habere uidentur tales uirtutes à forma, non à materia. Causa huius confusionis est ea magna quam diximus, uirtutum affinitas, Si enim rem medullitus spectauerimus, nulla profecto uirtus est, quæ ab aliqua forma non proueniat, Imo nihil aliud est uirtus, nisi formæ perfectio, sed quoniam subiectum proximum mixtorum, habet in se, sui ipsius ratione formas proprias, præter ultimam, quæ est actus totius, quod maxime apparet in animalibus, & plantis, & cœteris omnibus, quorum subiecta habent parte dißimilares. Ideo distinximus uirtutes, quæ sequuntur naturam subiecti, à uirtutibus consequentibus ultimam formam, & si quandoq; confunduntur, euenit propter multam affinitatem, & unionem materiæ cum forma, Sed unusquisq; accipiet hæc quomodo cumq; libuerit, neq; sit molestus in superuacuis. Non enim futura est propterea doctrina nostra deterior.

Dicimus igitur plenum corpus, quod euacuari debet per ea medicamenta, quæ uim habent soluendi, &

di, & proprium humorem attrahendi, quale esse debeat, & quomodo præparandum, non esse hoc loco explicandum, proposuimus enim agere tantum de medicamentorum uirtutibus, & actionibus.

Habent ergo soluentia medicamenta principium huius solutionis ex parte formæ. Quamuis nonnulli asserant, id fieri propter qualitatem manifestam, uolunt enim caliditatem causam esse propriam & per se solutionis, ideo omnia soluentia medicamenta calida esse. Contenduntq; hanc sententiam fuisse Galeni, quos ego alibi diffusius ostendi longe ab errare, non tantum à ueritate, sed etiam à Galeni sententia, pauca tamen & hic repetam euidentioris doctrinæ gratia. Nam si caliditas esset causa per se solutionis, tunc sequeretur omnia calida uim habere soluendi, quod manifeßime falsum est, plurima enim sunt etiam feruentißime calida, quæ tamen nullo modo soluunt, sicut piper, gingiber, nasturtium, sinapi & multa huiusmodi, Præterea sequeretur, quod attractio fieret eorum, quæ magis apta essent, ad attractionem, nulla habita electione alicuius humoris. Calor enim trahit quicquid est illi magis obuium, & magis paratum ad hoc, ut trahi facile poßit.

Sed medicamentum solutiuum eligit, quod attrahat, etiamsi fuerit magis remotum & minus paratum, Exempli gratia, quod uim habet trahendi

pituiam, attrahet ipsam usq; à iuncturis, etiamsi crassissima fuerit dimissa interim bile, tum magis propinqua, tum magis parata ad hoc ut traheretur. Ergo non est attrahi propter caliditatem, sed propter uirtutem occultam formæ.

Præterea sequeretur, si caliditas esset ratio formalis attractionis, quod quanto aliquid esset calidius, tanto magis attraheret, quod est manifeste falsum, colocynthis enim & elaterium trahunt ualidissime, cum tamen longe minus calida sint, quam sinapi aut nasturtium.

Neq; ualet argumentum eorum concludens propterea caliditatem esse causam per se solutionis, quoniam omnia medicamenta soluentia calida sunt. Est enim hic fallatia consequentis, ac si diceremus, omnes homines habent sensum tactus, ergo quæcumq; talem habent sensum homines sunt, Arguitur enim hoc modo in secunda figura ex puris affirmatiuis.

Esse etiam hoc manifestissime contra Galeni mentem cum alibi sæpe ostenditur, tum manifestissime apparet in secundo de facultatibus naturalibus, ubi de uirtute attractoria disputat contra Erasistratum. Non est igitur ea soluendi uis formaliter ratione caliditatis, licet fateamur ut par est, caliditatem quoq; maxime ad attractionem conferre, non tamen ut formaliter effitiens, sed ut di-
sponens

sponens, aperit enim uias & fortiorem facit attra-ctionem, proprium caloris est attrahere in uniuersum, sed proprium uirtutis formæ est, attrahere hoc magis quam illud, Incipit ergo uniuersalis attractio à calore, sed particularis huius, uel huius humoris, à sola uirtute formæ perficitur.

De hac igitur formæ uirtute nihil est, quod ulterius dicamus, quam quod hactenus ab optimis autoribus traditum fuit. esse proprietatem quandam occultam, quæ sequitur essentiam formæ, prout forma est & perfectio, & non prout est ultimus actus mixtionis.

Hoc unum tantum obiter addemus, multa esse medicamenta, quæ uulgo creduntur lubricando, aut abstergendo, aut comprimendo euacuare, & non soluendo, & ideo medicamenta benedicta paßim uocantur, quæ tamen & ipsa uim habent soluendi, in hoc tantum ab alijs differentia quoniam magna & insignis quantitas requiritur, si manifeste soluere debent, neq; hoc ignotum fuit Galeno & antiquis Medicis, quamuis sub obscure explicauerint. Nam cum Galenus dicit, aloen bilem purgare, Actuarius Iohannes Mesue medullam siliquarum casiæ purgare humores crassos & adustos, Myrobalanorum alias bilem, alias succum malancholicum, alias pituitam trahere, neceßario intellexerunt in illis communibus uim esse soluendi, neq; enim proprium

& determinatum humorem purgarent, propter manifeſtam qualitatem, ut paulo ſupra oſtendimin, Innuit etiã Galenus hoc ita ſe habere, cum de Aloe loqueretur, Aut enim aloes uirtutem nón tranſire ultra uenas meſaraicas, niſi detur in magna quantitate. Ergo ſi in magna quantitate dabitur, trahet etiam a remotioribus, & tanto ulterius procedet uis eius attractoria, quanto augebitur quantitas. Eſt enim Regula dialectica, ut ſe habet magis ad magis, ita ſimpliciter ad ſimpliciter.

Ergo neq; aloe abſtergendo ſolum purgat, neq; medulla caßiæ lubricando, neq; Mirobalani comprimendo, Sed ineſt in illis quoq; uis certum humorem attrahendi, quod habent à forma ſpecifica. Sed latet huiuſmodi uirtus, quoniam debiliter hoc faciunt. Requiriturq́; magna quædam & inſignis quantitas, ſi inſignis attractio apparere debeat.

Contra euenit in ſcammonio, colocynthide & reliquis huiuſmodi, maximam enim habent attrahendi uirtutem in parua quantitate, quam habere non poſſunt, quæ benedicta uocantur, niſi in maxima, Poterit hoc unuſquiſq; experientia facile comprobare, ſi dederit alicui exempli gratia, granum unum ſcammonij, & alij tres aloes drachmas, uidebit enim ex uno grano ſcammonij, purgationem paucam, leuem & ſine aliqua moleſtia ſucceſſuram, neq; enim trahet propter exiguam quantitatem,

niſi

nisi quod illa proximum est, sicut etiam facit aloes drachmæ, Sed in alio qui tres aloes drachmas sumpsit, laboriosam admodum purgationem diuersorum humorum, quandoq; etiam usq; ad sanguinem, non sine maxima molestia.

Hinc depræhendes non differre malitiam & uirtutem horum medicamentorum, nisi maioris & minoris ratione, sed de his à nobis alibi est copiosius disputatum satis igitur hucusq; uidimus, quot modis plenum euacuari potest.

Nunc contra uidendum quomodo uacuum repleri oporteat, id fieri nullo modo potest, nisi sciatur, quomodo uacuum sit, cum nobis offertur, quandoq; humore substantifico, Si alimento uacuetur, uel corpus, uel aliqua eius pars, constat repleri oportere cibis congrue & conuenienter exhibitis, & hoc spectat ad eam medicinæ partem, quam analepticen Græci nocant, Nos resumptiuam, At si pars aliqua substantifici humoris uel solidæ substantiæ deficiat, ita ut inde impediantur actiones, habet in hoc quod agat pars Medicinæ Therapeutica, quamuis sit & huius modi actio ualde affinis his, quæ fit in parte tuendæ sanitatis.

Replet igitur partem uacuam ars curatiua, præter cibaria conuenienter exhibita, cum his quæ prohibent citam expulsionem uel difflationem per halitum. Cita expulsio prohibetur cum astringen-

tibus & acerbis, quæ enim astringunt, retinent. Retentio expulsioni prorsus opposita est, Difflationem per halitum prohibent, quæcumq; opplent & oblinunt poros, quæ Græci ἐμπλαστικὰ uocant, talia sunt, quæ ex substantia crassa & uiscida constant, saporemq; habent, uel insipidum, uel remisse dulcem, talia sunt pleraq; pinguia uiscosa.

Habent etiam Medici alium quendam replendi modum,, uiolenter trahentes ad locum uacuum alimentum, & pariter eius calorem augentes & excitantes qui quidem modus maxime conuenit, ubi Membrumpropter insignem frigiditatem suis proprijs attrahendi & concoquendi actionibus priuatur, & in eo iam affectu est qui à Græcis ἀτροφία nuncupatur, Materiæ ad hunc usum idoneæ sunt omnia medicamenta, quæ insignem habent caliditatem, & siccitatem, usq; ad finem tertij gradus, & principium quarti. Ex his materijs fiunt illi, qui uulgo dropaces, sinapismi & picationes uocari consueuerunt, ubi maxima animaduertere debent iuniores medici, si quando ad hoc opus accesserint, ne dimittant loco adhœrere medicamentum tam feruidum, ubi iam ruborem induxerit, & quendam leuem tumorem, Si enim ulterius dimiserint, tantum abest, ut repleat, ut etiam magis euacuet & tabefaciat. Talia enim medicamenta per se resoluunt & exiccant, sed accidit, ut repleant si tam diu permittantur,

tantur

tantur, donec calefaciant & attrahant postea statim auferantur, & aliquo pingui temperato illuatur locus, ut melius retineatur attracta caliditas & sedetur feruor medicamenti.

At si in humano corpore aliquod craßius occurrerit, ut inde lœdantur actiones. Nemini dubium est esse attenuandum, Constat autem crassum illud esse, quod partes habet ita simul iunctas, ut penetrare non poßit nisi in amplos admodum meatus, non enim in eo quod crassum est pars cædit parti, sed omnes simul confertim existentes, se inuicem in transitu impediunt, haud aliter quam si globus hominum simul confertim iunctorum, in aliquem angustum locum ingredi uellet, neq; enim id fieri posset nisi separarentur, & alter cæderet alteri, Ergo eodem modo, quod crassum est separari debet, & incidi ut pars cedat parti in transitu & motu, hoc enim circumscribit & determinat teste Galeno, quod subtile appellamus. Nam subtile est cuius partes facile penetrant, per locos etiam angustos. Ergo crassum incidi attenuariq; oportet, sciuimus autem quæ attenuant & incidunt calido esse in tertio gradu. At quæ ad tertium gradum caliditatis accedunt, illa sunt sapore acria. Ergo acria & tertio gradu calefacientia, attenuare possunt, quod est crassum, incidendo, scilicet & separando partem à parte, hæc enim est destructio craßitudinis.

Contra quod ſubtile eſt in humano corpore & ſua ſubtilitate lœdit operationes, ſicut plerumq; contingit in deſtillationibus à capite, craſſe fieri oportet, patetq; craſſefactionẽ fieri, per ea quæ ſunt ſubtiliationi oppoſita, Ergo partes inter ſe diſtantes ſunt uniendæ, ſicut in attenuatione dicebamus eſſe ſeparandas. Hoc fit uel cum his quæ aſtringunt, uel cum his quæ habent uiſciditatem, uel craßitudinem partium. Aſtringentia enim compingunt, & in unum congregant partes ſeparates. Viſcida ſuo lentore ligant partem parti, & ita continendo craſſefaciunt. Quæ uero craſſæ ſubſtantiæ ſunt, per admixtionem craſſefaciunt, quæ ſunt ſubtilia, exempli gratia, terra, cum aqua miſceatur redditur ſubſtantia craſſa, quam lutum uocamus.

Ergo triplici inſtrumento tenuia craſſefaciunt, uel aſtringendo, uel inuiſcando, uel ſubſtantiam craſſam admiſcendo. Quòd autem magis eligi debeat, particulares ægritudines indicabunt de quibus non eſt noſtrum inſtitutum in hac parte loqui De aſperitate autem & leuitate, uiſciditate & friabilitate eadem ferè ratio eſt, & non dißimili methodo, in his quoq; ſicut in alijs procedimus. Nam cum aſperitas fiat propter ſiccitatis exceſſum, ut ſupra docuimus, conſtat lenitionem eſſe faciendam cum his, quæ abſolute humectant, ita tamen humectent, ut non fluant, neq; enim facile, aut in pauco

tempore

tempore humectantur, quæ ſicca ſunt, ideo indige-
mus his, quæ cum hoc quoq; humectent, in loco quoq; morentur, & non diffluant, talia ſunt humida, uiſcida, & craßioris ſubſtantiæ, quæ præcipu ſunt emplaſtica, & nullam habentia abſterſionem uel exiccationem.

Viſciditas uero cum oriatur ut diximus, propter multam admixtionem aëris cum aquea ſubſtantia, tolletur cum his quæ exiccant, & penetrant ad profundum, & exhalare faciuut per uaporem partes uereas, quæ in uiſcido corpore continentur. Et hinc propriæ ex uiſciditate inducitur friabilitas. Cum tamen uiſcidus aliquis humor ita contineatur in corpore, ut pertinaciter adhœreat parietibus uaſorum, neq; inde facile excuti poßit, quærimus hoc loco abſterſionem.

Abſtergentia autem ſi amara fuerint, utrumq; præſtabunt, nam & abſtergent, quod eſt impactum, & deſtruent exiccando ac difflando aëream ſubſtantiam rei uiſcidæ reliqua uero abſtergentia, potius abſtergent tantum, quam uiſciditatem tollent. Et hæc ſatis dicta ſint de omnibus effectibus, & ſingulorum actionibus & correlationibus, quæ ſe tenent ex parte materiæ.

Nunc aliqua quoq; de formalibus adijti oportet, Harum quæ primæ ſunt & appellantur apud omnes, conſtat eſſe calefactionem, frigefactionem,

humectatioeem, exiccationem & quæ ex his componuntur, de quibus abunde in prima sectione disseruimus, neq; hic oportet rursus inculcare dubitationes, quas satis superius explicatas arbitror, Videtur enim nonnullis, cum calefacere & frigefacere sequantur mixtionem, quæ mixtio est quædam paßio primorum corporum, & partium materialium, quod huiusmodi actiones se potius teneant ex parte materiæ, & eo magis quod supra asseruimus actiones, quæ proprie emanant à forma esse nobiliores & occultiores. Non aduertunt isti, quod diximus in habitu formæ post mixtionem duo conuenire, Vnum est ipsa proportio mixtionis, & contemperantia primarum qualitatum, quam quicúmque distinxerunt formam à temperatura, appellauerunt proprio nomine temperaturam seu complexionem quàm postea complexionem subito consequitur forma substantialis, siue extrinsecus adueniat, siue intrinsecus.

Qui uero temperaturam non distinguunt à forma substantiali, appellant eam proportionem terminum mixtionis, quem terminum consequitur nobilior actus temperatura ab illis uocatus, qui tamen nihil aliud est nisi perfectio, & quædam uelutí consonantia illius prædicti termini, non aliter quam in Musicis proportionibus euenit, ubi proportio exempli gratia dupla uel tripla est quidam

terminus

terminus & actus resultans ex mixtione uocum grauium & acutarum. Non est tamen idem, quod ipsa consonantia uel concentus. Nam concentus est species quædem & obiectum, cuius actus est auditum delectare. Ipsa uero proportio dupla, est actus mixtionis, qui præcedit consonantiam, sicut ea præcedunt, quæ sunt uel ordinantur ad finem. Et ut uno uerbo dicam, sicut proportio dupla est perfectio mixtionis uocum, ita consonantia est perfectio proportionis duplæ.

Idem uidemus & in ipsa luce, quæ maxime assimilatur incorporeis, Lux.n.illustrat transparentē corporis superficiem, & est actus uel perfectio eius, & hanc actualem illuminationem sequitur color, qui proculdubio species diuersa est ab illuminatione, resultans tamen ex ea ueluti compositione illuminationis, & terminatæ transparentiæ in superficie corporis. Quemadmodum igitur illuminatio est perfectio, & actus corporis transparentis luminati ita color est actus illuminationis. Et sicut est illuminatio in ea corporis superficie talis est proportio primarum qualitatum in mixto, & ut se habet color ad illuminationem, ita se habet forma quam temperaturam uocamus, respectu proportionis quæ in mixtione resultat.

Ex his satis patet differentiam inter eos, qui ponunt temperaturam aliud esse à forma substantiali,

tiali, esse nominum potius quàm rerum, si quis acu tius introspiciat. Et istæ ferè sunt differentiæ & discrepantiæ, quæ ferè semper inueniuntur inter magnos autores. Vnusquisque enim diuersimode ex plicat ueritatem, quam intendit, & ex uaria expli catione, oriuntur uarij conceptus intelligentium, Vnde creditur discrepantia esse in rebus, quæ po tius est in ipsa ratione & explicandi modo.

Redeuntes igitur ad propositum dicimus, calefactionem & refrigerationem & reliqua esse proprios actus proportionis mixtionum, quæ est quædam forma imperfecta & non ipsius temperaturæ, prout temperaturam intelligimus ultimum actum & formam substantialem.

Neque hoc mirum uideri debet nam & in anima, quæ est forma substantialis animalium, apparent actus diuersi, qui consequuntur maiorem uel minorem perfectionem animæ, & ipse Aristoteles fatetur animal prius uiuere uitæ plantæ, deinde ulterius perfici & acquirere animam sensitiuam, ultimo etiam intellectiuam. Quid igitur absurdi est, si hoc idem contingere dicamus in qualibet forma, ut primo quodam modo inchoetur, deinde perficiatur, sed iam satis philosophatum est.

Prima igitur uirtutes consequentes actum formalem, ut calefacere, frigefacere, humectare, & exiccare, & quæ ex his componuntur, de quibus

cum

cum sane supra egerimus non est quod hic rursus repetantur.

Sed aliæ ab his oriuntur quæ ab ipso Galeno & reliquis medicis secundæ uocantur, ab his tamen prius generatæ, ut est aperire, claudere, discutere, attrahere, reprimere, & huiusmodi. Istæ omnes sunt actiones formales, quæ consequuntur actum formæ, nihilo minus quoniam actus earum uersatur ferè circa secundam compositionem corporum & circa morbos compositionis, qui se tenent ex parte corporis & subiecti, ideo à fine denominamus has actiones materiales, & ad locum deduximus, ubi de actionibus materialibus loquebamur. Quando enim rarefacimus, condensamus, aperimus, claudimus, euacuamus, replemus, crassefacimus, attenuamus, semper uersamur circa materiam, & ut compositio corporis dirigatur, uel in formatione, uel in quantitate, uel in situ, aut numero, Materiales igitur omnes istæ actiones uocentur, quamuis à forma proueniunt, à fine enim potius, quam ab efficiente denominationem sumimus, Sed calefacere aut frigefacere, diriguntur ad formam, id est ad ipsam temperaturam corrigendam, quæ temperatura reuera est omnium actionum principium.

Sunt quidem & tertiæ operationes quæ magis particulares sunt, sicut prouocare urinam, menstrua

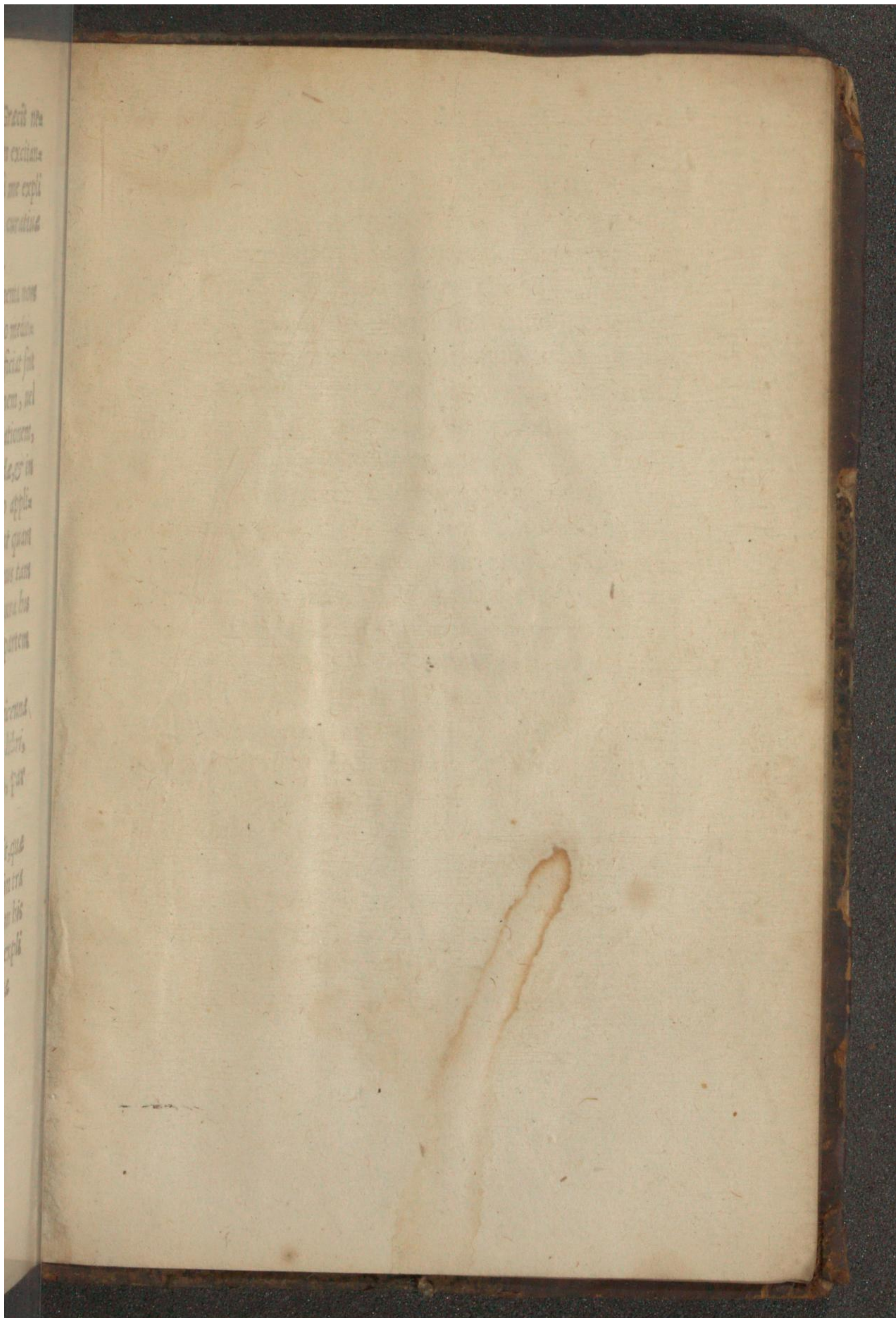
strua sudorem, & ut quæ dicuntur à Græcis nephriticæ, cardiacæ, bechicæ id est tussim excitantes, & reliquæ huiusmodi, quæ hoc loco à me explicandæ non sunt, attinent enim ad partem curatiuæ particularem, quam nunc non tractamus.

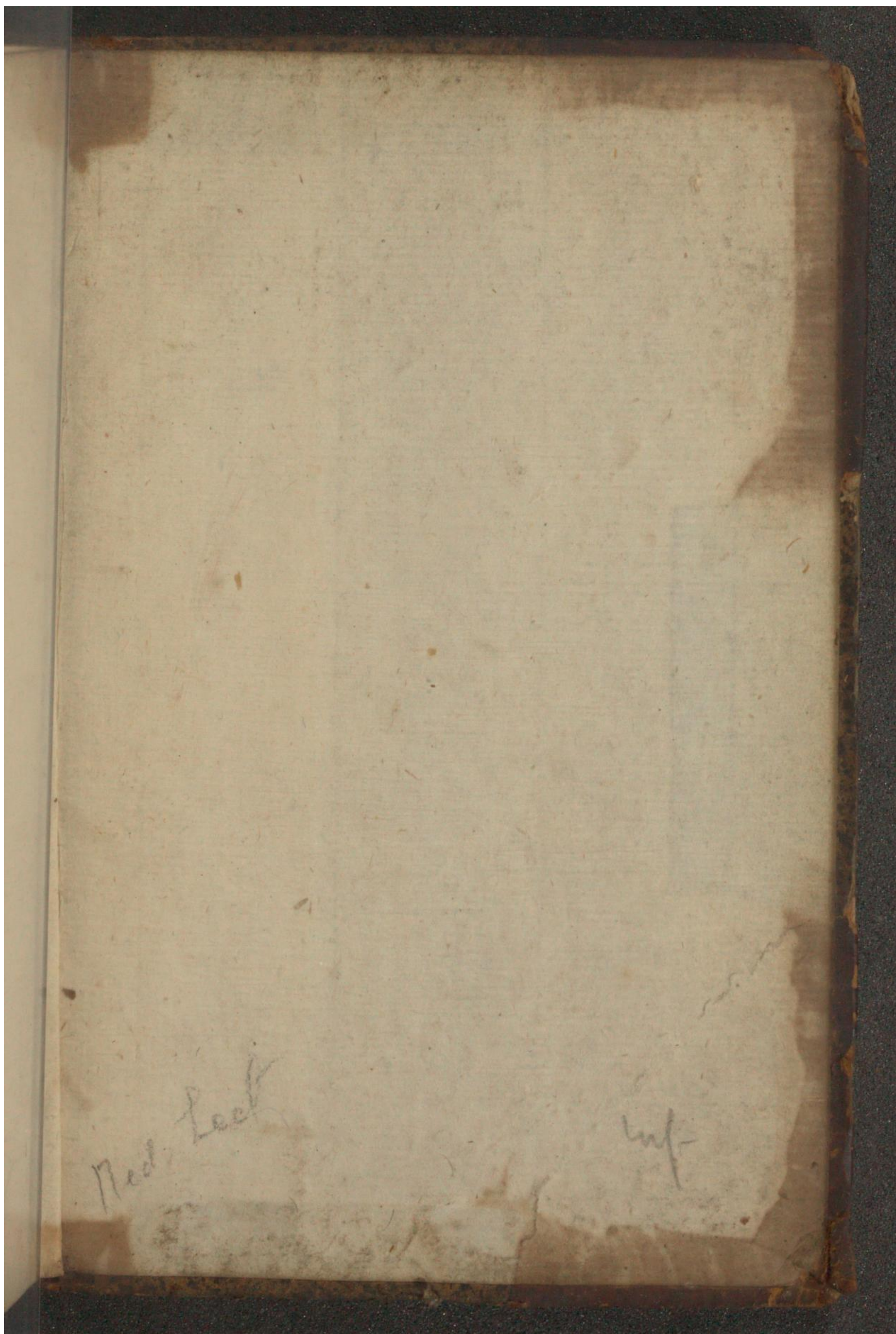
Sunt & alia multa circa medicamenta non mediocri speculatione digna, ut quomodo medicinæ in quibus aliqua uirtus excedat, uel deficiat sint corrigendæ & emendandæ, per decoctionem, uel admixtionem, uel aliquam aliam præparationem, quomodo etiam sint conseruandæ, colligendæ, & in qua regione, quo tempore, præterea quando applicantur corpori, cum sæpe uel plus efficiunt quam intendimus, uel minus, quomodo suppleamus tam excessui quam defectui hac & alia quam plura huiuscemodi, sunt cognitu necessaria ad hanc partem medicinæ curatiuam.

Sed de his omnibus partim tractabit Auicenna docte & copiose in hac quarta parte primi libri, quam nos hoc anno explicandam proposuimus, partim dicentur in suis libris particularibus.

Hæc igitur in uniuersali à me dicta sufficiāt, quæ uidebātur esse admodū necessaria ad ea, quæ in tractandis medicamētis ab Auicēna dicentur. Iam his omissis tempus est, ut ad uerborum Auicennæ explicationē accedamus, singulis locis, singulæ quæ diximus oportune accommodando.

FINIS.

Med. Lect